

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปของการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มสำหรับบริการทางการเงิน

1. หลักการทั่วไปเกี่ยวกับภาษีมูลค่าเพิ่ม

แนวความคิดเกี่ยวกับระบบภาษีที่เก็บจากมูลค่าเพิ่มมิใช่เป็นแนวความคิดใหม่ แต่ได้เกิดขึ้นนานแล้วตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยโธมัส อัดัม (Thomas S. Adam) ศาสตราจารย์ชาวอเมริกัน แห่งมหาวิทยาลัยเยล (Yale) และดร.วิลเฮล์ม วอน ซีเมนส์ (Dr. Wilhelm von Siemens) นักธุรกิจชาวเยอรมันและเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลเยอรมัน ทั้งสองได้แนะนำระบบภาษีมูลค่าเพิ่มโดย ดร.วิลเฮล์ม ได้เรียกภาษีที่เขาเสนอแนะนี้ว่า ภาษีการขายทุกทอดที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นแล้ว (refined turnover tax) ส่วนอัดัม เห็นว่าที่เขาเสนอแนะเป็นภาษีเงินได้ที่เกิดจากการประกอบธุรกิจที่ได้ปรับปรุงแล้ว (a modified business income tax) แนวความคิดของบุคคลทั้งสองได้รับการสนับสนุนเพียงเล็กน้อย แต่ไม่มีการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มตามแนวความคิดดังกล่าว จนกระทั่งประเทศฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงการจัดเก็บภาษีการขายจากผู้ผลิต (manufacturer's sales tax) มาเป็นการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในปี ค.ศ. 1954-1955 ผลจากการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มของประเทศฝรั่งเศส ทำให้ประเทศในกลุ่มตลาดร่วมยุโรปศึกษาถึงการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มนี้และได้ตกลงร่วมกันนำเอาภาษีมูลค่าเพิ่มมาใช้ในทุกประเทศ การนำเอาภาษีมูลค่าเพิ่มมาใช้ในกลุ่มตลาดร่วมยุโรปนี้ ผู้เชี่ยวชาญของประเทศสมาชิกต่างลงความเห็นว่า การจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มไปจนถึงระดับการขายปลีก ก่อให้เกิดผลดีในแง่ความเป็นกลางในทางเศรษฐกิจและเป็นการขจัดปัญหาภาษีซ้ำซ้อน (cascade taxes) ซึ่งประเทศสมาชิกได้รับอยู่จากการเก็บภาษีการขายทุกทอด (Turnover tax) ก่อนที่จะเปลี่ยนมาใช้ภาษีมูลค่าเพิ่ม¹

ภาษีมูลค่าเพิ่มคือ² ภาษีที่จัดเก็บจากมูลค่าที่เพิ่มขึ้นของสินค้าและบริการในทุกขั้นตอนของการผลิตและการจำหน่าย ตั้งแต่ขั้นผู้ผลิต ผู้ขายส่ง และผู้ขายปลีก ผู้ประกอบกิจการในแต่ละทอด คงชำระภาษีเฉพาะจากมูลค่าที่เพิ่มขึ้นของยอดขายหักด้วยยอดซื้อ การเก็บภาษี

¹ศรีสมัย เนตรมัย, “ปัญหาการนำภาษีมูลค่าเพิ่มมาใช้ในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), น. 89

²เพ็ญอ้าง, น.90 - 92.

จากมูลค่าที่เพิ่มขึ้นระหว่างยอดซื้อและยอดขายนี้ เป็นการเก็บภาษีจากค่าจ้าง ดอกเบี้ย ค่าเช่า กำไร และปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น วัตถุดิบ ฯลฯ

ผู้เสียภาษีมูลค่าเพิ่ม ได้แก่ ผู้ผลิตสินค้าและบริการที่เป็นผู้ผลิตอิสระ ไม่ว่าจะทำการผลิตเพื่อกำไรหรือผลิตโดยไม่หวังกำไร ในทางปฏิบัติแล้วผู้เสียภาษีจะคำนวณภาษีของตนโดยหาผลต่างระหว่าง “ภาษีของผลผลิตหรือภาษีขาย (output tax)” กับ “ภาษีของวัตถุดิบหรือภาษีซื้อ (input tax)” กล่าวคือ³

$$\text{ภาษีมูลค่าเพิ่ม} = \text{ภาษีของผลผลิต}^4 - \text{ภาษีของวัตถุดิบ}^5$$

เมื่อพิจารณาถึงวิธีการจัดเก็บภาษีแบบมูลค่าเพิ่มนี้จะเห็นได้ว่าภาษีมูลค่าเพิ่ม (value added tax) มีลักษณะเหมือนภาษีการขายที่เก็บทุกทอด (turnover tax) ในแง่ที่ว่า เป็นการเก็บภาษีจากทุกขั้นตอนของการผลิตและการจำหน่าย ตั้งแต่ขั้นผู้ผลิต ผู้ขายส่ง และผู้ขายปลีก เช่นเดียวกัน แต่ภาษีทั้งสองประเภทนี้มีข้อแตกต่างกันในแง่ที่ว่า ในส่วนของภาษีการขายทุกทอด ภาษีที่ชำระไปในทอดก่อน ๆ จะไม่นำมาหักออกจากภาษีในทอดต่อ ๆ มา ซึ่งมีผลให้ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่าภาษีมูลค่าเพิ่ม เนื่องจากภาษีที่ชำระในทอดก่อน ๆ สามารถจะนำมาหักออกจากภาษีที่ต้องชำระในทอดต่อ ๆ มา ได้ จากคุณสมบัติของภาษีมูลค่าเพิ่มนี้ ประเทศที่ประสบปัญหาภาษีซ้ำซ้อนของภาษีการขายทุกทอดจึงนำภาษีมูลค่าเพิ่มมาใช้แก้ปัญหาภาษีซ้ำซ้อนดังกล่าว

³ สมชัย ฤชุพันธุ์, ภาษีมูลค่าเพิ่ม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กฎหมายธุรกิจ, 2532), น.15.

⁴ ภาษีของผลผลิตหรือภาษีขายเท่ากับอัตราภาษีคูณด้วยมูลค่าของผลผลิตของผู้เสียภาษี

⁵ ภาษีของวัตถุดิบหรือภาษีซื้อเท่ากับอัตราภาษีคูณด้วยมูลค่าของวัตถุดิบที่ผู้เสียภาษีนำมาใช้ผลิต

ตารางที่ 1
เปรียบเทียบระหว่างการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มและการจัดเก็บภาษีการขายทุกทอด
(อัตราภาษี 10%)

	มูลค่าเพิ่ม	ภาษีที่ชำระ ตอนขาย	ภาษีที่ชำระ ตอนซื้อ	ภาษีที่ต้อง ชำระเพิ่ม
ผู้ขายวัตถุดิบ	300	30	-30	30
ผู้ผลิต	200	50		20
	500			
ผู้ขายส่ง	100	60	50	10
	600			
ผู้ขายปลีก	400	100	60	40
ผู้บริโภค	1,000			
ยอดรวม	1,000	240	140	100

จากตัวอย่างนี้ ภาษีที่ต้องชำระทั้งสิ้น ในกรณีภาษีการขายทุกทอดจะเท่ากับ 240 ส่วน ภาษีที่ต้องชำระทั้งสิ้นในกรณีภาษีมูลค่าเพิ่มจะเท่ากับ 100

ฐานของภาษีมูลค่าเพิ่ม ในทางทฤษฎีแบ่งออกได้ 3 แบบ⁶ คือ ฐานภาษีแบบรายได้ ประชาชาติขั้นต้น (Gross National Product Type) ฐานภาษีแบบรายได้ประชาชาติสุทธิ (National Income or Net National Product Type) และฐานภาษีแบบรายจ่ายเพื่อการบริโภค หรือฐานภาษีบริโภค (Consumption Type) ซึ่งภาษีมูลค่าเพิ่มจากฐานภาษี 3 แบบ ดังกล่าวข้างต้น ฐานภาษีแบบรายได้ประชาชาติขั้นต้น และแบบรายได้ประชาชาติสุทธิเป็นเพียงแบบของ ภาษีมูลค่าเพิ่มในทางทฤษฎีเท่านั้น ประเทศต่าง ๆ ที่ใช้ภาษีมูลค่าเพิ่ม คงใช้เฉพาะภาษีมูลค่าเพิ่ม แบบรายจ่ายเพื่อการบริโภคหรือเรียกสั้น ๆ ว่า ฐานภาษีบริโภค

⁶จุฑาทอง จารุมิลินท, “ความรู้พื้นฐานของภาษีมูลค่าเพิ่ม,” สรรพากรสาส์น 7 (กรกฎาคม 2547): น. 89-94.

1.1 การจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มโดยใช้ฐานภาษีการบริโภค (Consumption Type)

การจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มโดยใช้ฐานของภาษีในกรณีนี้จะเท่ากับรายรับจากการขายหักด้วยต้นทุนที่ซื้อมา ต้นทุนที่เพิ่มเข้าไป และรายจ่ายต่าง ๆ ที่เกิดจากการใช้เครื่องมือในการผลิตสินค้าในทุก ๆ ช่วง จึงเป็นระบบภาษีที่มุ่งจัดเก็บจากการบริโภค โดยไม่จัดเก็บจากการลงทุน ยอมให้ผู้ประกอบการนำภาษีมูลค่าเพิ่มจากการลงทุนในทรัพย์สิน หรือรายจ่ายในการดำเนินกิจการทั้งหลาย (ภาษีซื้อ) มาเครดิตหักออกจากภาษีมูลค่าเพิ่มที่ผู้ประกอบการได้เรียกเก็บจากการขายสินค้าหรือให้บริการ (ภาษีขาย) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

	หน่วยผลิต A	หน่วยผลิต B	หน่วยผลิต C
รายรับจากการขาย	120	215	151
หักด้วยการซื้อสินค้าเพื่อ	-	120	45
ผลิตต่อหักด้วยการซื้อ	-	-	100
สินค้าทุน	<u>120</u>	<u>95</u>	<u>6</u>
ฐานภาษี			

โดยสรุป ฐานภาษีแบบรายจ่ายเพื่อการบริโภคหรือฐานภาษีบริโภค⁷ ผู้ประกอบการสามารถหักมูลค่าปัจจัยการผลิตที่เป็นวัตถุดิบ (Intermediate inputs) (ฐานภาษีจะรวมเฉพาะการบริโภค ไม่รวมการลงทุน)

การคำนวณภาษีมูลค่าเพิ่มของฐานภาษีประเภทนี้นั้นสามารถทำได้ 3 วิธีคือ

(1) วิธีลบ (Subtraction method)

เนื่องจากการคำนวณมูลค่าเพิ่มนั้น โดยนิยามแล้วหมายถึง ผลต่างระหว่างมูลค่าของสินค้าหรือบริการ (หรือที่เรียกว่าเป็น Output) และมูลค่าของปัจจัยการผลิต กล่าวคือเป็นวิธีการคำนวณโดยนำรายรับจากการขายหักด้วยวัตถุดิบที่ซื้อมา และรายจ่ายฝ่ายทุน แล้วนำผลต่างดังกล่าวคูณด้วยอัตราภาษีที่กำหนดไว้ในทุกทอดที่ทำการซื้อขาย ตามตัวอย่างการคำนวณดังต่อไปนี้

⁷เพ็งอ้าง, น. 89-94.

ยอดขาย		1,000
หักด้วยวัตถุดิบที่ซื้อมาจากกิจการอื่น	600	
รายจ่ายฝ่ายทุน	<u>300</u>	<u>-900</u>
ฐานภาษีมูลค่าเพิ่ม		100
ภาษีที่ต้องเสีย 20%	=	20

(2) วิธีบวก (Addition method)

นอกจากการวัดมูลค่าเพิ่ม โดยวัดจากผลต่างระหว่างมูลค่าของสินค้าหรือบริการแล้ว มูลค่าเพิ่มยังสามารถวัดได้จากผลรวมของค่าจ้างแรงงานและกำไรของเจ้าของปัจจัยการผลิต ซึ่งสามารถอธิบายได้จากสมการกระแสเงินสด (Cash flow equation) ได้ดังนี้

สมการที่ 1	$S + K^+ =$	$L + M + K^-$
โดยที่	$S =$	มูลค่าของสินค้าและบริการ (Sale of a good or service)
	$K^+ =$	มูลค่าของทุนที่เกิดขึ้นใหม่ (New equity and borrowing, Capital inflows)
	$L =$	เงินที่จ่ายไปสำหรับค่าจ้างแรงงาน (labor)
	$M =$	เงินที่จ่ายสำหรับการซื้อปัจจัยการผลิต ที่เป็นวัตถุดิบ (Intermediate goods)
	$K^- =$	เงินที่จ่ายสำหรับหุ้นและดอกเบี้ย (Dividend and Interest)

สมการกระแสเงินสดข้างต้นนี้ หมายความว่า เงินของธุรกิจมาจาก 2 แหล่ง คือ เงินทุนที่ไหลเข้ามา (Capital inflows) และเงินที่ได้จากการขายสินค้าหรือบริการซึ่งเงินเหล่านี้ถูกใช้ไปสำหรับการจ่ายค่าจ้างแรงงาน เงินปันผลและดอกเบี้ย รวมทั้งการชำระหนี้และหุ้น

จากสมการ (1) เราสามารถเขียนสมการการคำนวณภาษีมูลค่าเพิ่ม โดยวิธีการลบ (S-M) ได้ดังนี้

$$\text{สมการที่ 2} \quad \text{มูลค่าเพิ่ม} = S - M = L + K - K^+$$

จากสมการ (2) ทำให้เราได้ทราบว่ามูลค่าเพิ่ม (ซึ่งเท่ากับผลต่างระหว่างมูลค่าของสินค้าหรือบริการและมูลค่าของปัจจัยการผลิต) เท่ากับผลรวมของเงินได้จากค่าจ้างแรงงานและเงินทุนไหลออกสุทธิ (ซึ่งหมายถึงกำไรของเจ้าของปัจจัยการผลิต) ดังนั้น การคำนวณภาษีมูลค่าเพิ่มจากวิธีบวก จึงทำได้โดยนำอัตราภาษีคูณกับผลรวมของเงินได้จากค่าจ้างแรงงานและกำไรของเจ้าของปัจจัยการผลิต

(3) วิธีเครดิต (Credit method หรือ Invoice-based credit method)

ผู้ประกอบการในแต่ละขั้นตอนการผลิตจะเรียกเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มจากผู้บริโภค ซึ่งการคำนวณภาษีกระทำโดยนำอัตราภาษีคูณกับยอดขาย (เรียกว่า ภาษีขาย) และผู้ประกอบการนำส่งภาษีที่เรียกเก็บจากผู้บริโภคนี้ให้กับหน่วยจัดเก็บภาษีและผู้ประกอบการเครดิตภาษีที่ได้จ่ายไปในการซื้อวัตถุดิบ (เรียกว่า ภาษีซื้อ) จากหน่วยจัดเก็บภาษี วิธีเครดิตนี้เป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุด เนื่องจากทำให้การบริหารการจัดเก็บภาษีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด นอกจากนี้ระบบการจัดเก็บภาษีแบบนี้ทำให้ผู้ประกอบการต้องมีระบบการจัดเก็บเอกสารหลักฐานที่ดีโดยอัตโนมัติ (หรือที่เรียกว่า Self - policing) เพื่อนำเอกสารเหล่านั้นมาขอคืนภาษี กล่าวได้ว่า เป็นวิธีการที่เป็นการป้องกันการหลบหลีกภาษีได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ 2

แสดงวิธีการคำนวณภาษีโดยวิธีการเครดิตภาษี (อัตราภาษี 5 %)

	ราคาซื้อ	ราคาขาย	ยอดรวม ของภาษี แต่ละทอด	จำนวนภาษีที่ จะต้องชำระเพิ่ม แต่ละทอด
ผู้ขายวัตถุดิบ	-	105 (100+ ภาษี 5)	5	5
ผู้ผลิต	105 (100+ ภาษี 5)	252 (240+ภาษี12)	12	12-5 = 7
ผู้ขายส่ง	252 (240+ภาษี12)	294 (280+ภาษี14)	14	14-12 = 2
ผู้ขายปลีก	294 (280+ภาษี14)	378 (360+ภาษี18)	18	18-14 = 4 ยอดรวมภาษี = 18

จากตัวอย่างนี้ ราคาสินค้าในขั้นสุดท้ายซึ่งกำหนดในทอดขายปลีกมีราคา 378 บาท จำนวนภาษี 18 บาท คือ 5% ของราคาสินค้าก่อนรวมภาษี 360 บาท จำนวนภาษีในขั้นสุดท้ายนี้จะเท่ากับจำนวนภาษีในแบบของการขายปลีก (retail sale tax) ซึ่งในแต่ละกรณี ผู้บริโภคจะรับภาระภาษี 18 บาท และราคาสินค้า 360 แต่ภายใต้การเก็บภาษีแบบขายปลีก จำนวนภาษี 18 บาท ผู้ขายปลีกแต่ผู้เดียวเป็นผู้มีหน้าที่ชำระภาษีให้กระทรวงการคลัง แต่ภายใต้ระบบภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีจะถูกชำระไปยังกระทรวงการคลัง โดยผ่านขั้นตอนที่แตกต่างกัน คือภาษี 5 บาท ผู้ชำระคือผู้ขายวัตถุดิบ ภาษี 7 บาท ผู้ชำระคือผู้ผลิต ภาษี 2 บาท ผู้ชำระคือผู้ขายส่ง ภาษี 4 บาท ผู้ชำระคือผู้ขายปลีก

1.2 หลักการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่ม (Exemption)

การยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่ม คือการไม่เก็บภาษีจากการขายสินค้าหรือบริการนั้น ๆ แต่ไม่ได้ยอมคืนภาษีหรือให้เครดิตภาษีสำหรับวัตถุดิบที่นำมาผลิตสินค้า⁸ ยกตัวอย่างเช่น ถ้ากำหนดให้น้ำประปาเป็นสินค้าที่ได้รับยกเว้นภาษี การขายน้ำประปาจึงไม่ต้องเสียภาษีมูลค่าเพิ่ม แต่มีได้หมายความว่าน้ำประปาเป็นสินค้าปลอดภาระภาษี เพราะในการผลิตน้ำประปา ผู้ผลิตต้องซื้อวัสดุอุปกรณ์ และวัตถุดิบในการผลิตอื่นๆ ซึ่งได้เสียภาษีมูลค่าเพิ่มมาแล้ว ภาษีที่ติดตัวอุปกรณ์การผลิตและวัตถุดิบมานี้ได้ทำให้ต้นทุนการผลิตน้ำประปาสูงขึ้น ภาษีส่วนนี้มีได้รับการหักออก จึงถือว่าน้ำประปามีได้เป็นสินค้าที่ปลอดภาระภาษีโดยสิ้นเชิง แม้ น้ำประปาจะได้รับยกเว้นภาษีก็ตาม หากรัฐบาลประสงค์จะให้ น้ำประปาปลอดภาระภาษีโดยสิ้นเชิง รัฐบาลจะต้องกำหนดให้ใช้อัตราศูนย์กับน้ำประปาซึ่งจะได้กล่าวถึงหลักการเสียภาษีอัตราศูนย์ในรายละเอียดต่อไป

สืบเนื่องจากในหลักการถือว่าภาษีมูลค่าเพิ่มเป็นฐานภาษีฐานกว้างซึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักในการจัดเก็บเพื่อหารายได้ โดยถือหลักให้ภาษีมีความเป็นกลางที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จากที่กล่าวข้างต้นแล้วว่าการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มมิได้ทำให้สินค้าหรือการบริการนั้นปลอดภาระภาษีโดยสิ้นเชิง ดังนั้น การยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มจึงเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง⁹ แต่ในทางปฏิบัติการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มเป็นวิธีการที่รัฐนำมาใช้เพื่อช่วยบรรเทาภาระหน้าที่ในการเสียภาษีมูลค่าเพิ่มสำหรับกิจการบางอย่างที่อยู่ในช่วงที่ต้องเสียภาษีมูลค่าเพิ่มด้วยเหตุที่คำนึงถึงความรับได้ของสังคม

⁸ สมชัย ฤชุพันธุ์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3, น.78.

⁹ เพิ่งอ้าง, น.78.

และคำนึงถึงข้อจำกัดอื่นๆ ของการปฏิบัติ การยกเว้นให้กับสินค้าและบริการและกิจกรรมบางประเภทจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

การยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มให้กับกิจการใดกิจการหนึ่งจะมีผลทำให้ลดภาระของภาครัฐบาลในการจัดเก็บภาษีและเป็นการลดภาระของผู้ประกอบกิจการในการปฏิบัติตามกฎหมายภาษีด้วย เพราะกิจการที่ได้รับยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มไม่ต้องจดทะเบียนภาษีมูลค่าเพิ่มจึงไม่ต้องไปยื่นแบบแสดงรายการภาษี รวมทั้งขจัดความยุ่งยากในการเก็บหลักฐานการซื้อขายและการให้บริการ

อย่างไรก็ตาม การลดความยุ่งยากในการปฏิบัติตามกฎหมายภาษีมูลค่าเพิ่มนี้ก็มิใช่เป็นประโยชน์ต่อกิจการที่ได้รับการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มเสมอไป เพราะผลที่ตามมาคือ การนำเอาภาษีของวัตถุดิบไปหักไม่ได้และการที่กิจการนั้นไม่สามารถออกใบกำกับภาษี (Tax Invoice) ได้ ทำให้ผู้ซื้อสินค้าหรือรับบริการจากกิจการที่ได้รับการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มไม่สามารถเครดิตภาษีได้ ทำให้ผู้ซื้อหรือผู้รับบริการไม่ต้องการบริโภคสินค้าหรือบริการจากกิจการนั้นๆ

ประการต่อมา การยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มทำให้เกิดการขาดตอนของวงจรเครดิตและทำให้เกิดภาษีซ้อน ดังนั้น การจะพิจารณายกเว้นให้กับกิจการหรือสินค้าหรือบริการใดจึงยังต้องเพิ่มความระมัดระวังเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม ภายใต้วัตถุประสงค์หลักและหลักการสำคัญรวมทั้งคำเตือนให้ระมัดระวังปัญหาดังกล่าว รัฐมีความจำเป็นต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์รองและหลักการประกอบ (Supplementary principle) เช่นวัตถุประสงค์ในเรื่องการจัดให้มีบริการสวัสดิการของสังคมและหลักการเกี่ยวกับการลดภาระให้กับคนยากจน เป็นต้น ดังนั้น กฎหมายภาษีมูลค่าเพิ่มที่ใช้กันในประเทศต่าง ๆ จึงมีการกำหนดกิจการและสินค้าหรือบริการที่ได้รับการยกเว้นภาษีซึ่งโดยทั่วไปแล้วการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มกระทำเพื่อเหตุผลต่าง ๆ กันกล่าวคือ¹⁰

- เพื่อลดภาระภาษีของผู้มีรายได้น้อย จึงมีการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการที่จำเป็นแก่การครองชีพและบริการเพื่อสวัสดิการสังคม เช่น อาหารที่ยังไม่แปรรูป น้ำประปาและการคมนาคมขนส่งต่าง ๆ บริการสุขภาพและบริการทางการศึกษา เป็นต้น

- เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม การศาสนา และการกุศล จึงมีการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มให้กับหนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยูและโทรทัศน์ (ไม่รวมรายได้จากการโฆษณา) งานทางศิลปะ การกีฬาสมัครเล่น กิจการเพื่อการศาสนาและการกุศล

- เพื่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ จึงมีการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าที่บุคคลในคณะทูตนำเข้ามาจากต่างประเทศ

¹⁰ เฟิงอ้าง, น.87-88.

- เพื่อป้องกันการเก็บภาษีซ้ำซ้อน จึงมีการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มให้กับปัจจัยการผลิตต่าง ๆ และบริการที่มีลักษณะคล้ายการใช้แรงงาน เช่น ที่ดิน บริการของผู้ประกอบวิชาชีพอิสระ นักร้อง นักแสดง นักแต่งเพลงและนักวิจัย เป็นต้น

- เพื่อความสะดวกในการบริหาร จึงมีการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มให้แก่กิจการที่มีขนาดเล็กมากและกิจการที่กระจายกระจายซึ่งเก็บภาษีได้ยากจนกระทั่งการบริหารจัดเก็บจะได้ภาษีไม่คุ้มกับต้นทุนการจัดเก็บ

1.3 หลักการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในอัตราศูนย์ (zero-rating)

การเสียภาษีมูลค่าเพิ่มในอัตราศูนย์ คือการที่ผู้ประกอบการอยู่ในระบบภาษีมูลค่าเพิ่มหรือการเป็นผู้ประกอบการจดทะเบียนโดยทั้งผู้ซื้อและผู้ขายต่างไม่มีภาระภาษีมูลค่าเพิ่มที่ต้องแบกรับและมีสิทธินำภาษีที่เสียไปในการซื้อสินค้าหรือรับบริการมาขอคืนจากกรมสรรพากรได้

ระบบภาษีมูลค่าเพิ่มใช้อัตราศูนย์นี้เป็นเครื่องมือในการขจัดภาษีออกจากสินค้าด้วยวัตถุประสงค์ของการใช้อัตราภาษีมูลค่าเพิ่มร้อยละศูนย์ก็เพื่ออำนวยความสะดวกนี้ให้การส่งออกเป็นหลัก ทำให้การส่งออกไม่มีภาระภาษีแฝงตลอดภาระภาษีโดยสิ้นเชิง สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ดีขึ้นโดยไม่เป็นการฝาดผ่อนคลึงทางการค้าระหว่างประเทศ กล่าวคือ การกำหนดให้ใช้อัตราศูนย์สำหรับสินค้าส่งออกก็ย่อมจะทำให้สินค้าที่จะส่งออกไปขายต่างประเทศมีภาษีขายเท่ากับศูนย์ เมื่อเอาภาษีที่ลดออกจากภาษีขายจึงได้ค่าติดลบ หมายความว่าผู้ส่งออกจะได้รับคืนภาษีทั้งหมดที่ตนเสียไปตอนซื้อวัตถุดิบมาผลิตสินค้าที่จะส่งออกนั้น วิธีนี้ทำให้สินค้าที่จะส่งออกไปขายในต่างประเทศปลอดจากภาระภาษีของประเทศผู้ส่งออกเป็นการเพิ่มข้อได้เปรียบในการแข่งขันทางการค้า (Competitive edge) ให้กับผู้ผลิตสินค้าส่งออกเนื่องจากต้นทุนถูกลง

1.4 รายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่ม : กรณีมีการยกเว้นภาษีหรือมีกรณีมีภาษีอัตราศูนย์

การพิจารณารายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในที่นี้ จะขอกล่าวถึงเฉพาะการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีการเครดิตซึ่งเป็นวิธีการที่เป็นที่นิยมทั่วไปและป้องกันการเลี่ยงภาษีได้ดีที่สุดดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

กรณีตัวอย่าง¹¹: ในการผลิตสินค้าขึ้นมาชิ้นหนึ่งชิ้นใดจะประกอบด้วยขั้นตอนหลายขั้นตอน ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายและชัดเจน เช่น การผลิตและจำหน่ายขนมปัง ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. ชาวนาปลูกข้าวและขายข้าวให้กับผู้ผลิตแป้ง
2. ผู้ผลิตแป้งนำข้าวมาผลิตเป็นแป้งและขายแป้งให้กับผู้ผลิตขนมปัง
3. ผู้ผลิตขนมปังและขายขนมปังให้กับร้านค้า
4. ร้านค้าขายขนมปังให้กับผู้บริโภค

การผลิตขนมปังข้างต้น สามารถนำมาคำนวณเป็นภาษีมูลค่าเพิ่ม (สมมติ อัตราภาษีมีอัตราเดียว คือ ร้อยละ 10 ของมูลค่าเพิ่มในแต่ละขั้นการผลิต) ได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 3

ตารางแสดงการคำนวณภาษีมูลค่าเพิ่ม

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
ผู้ผลิต	ราคาซื้อ (บาท)	ราคาขาย (บาท)	มูลค่าเพิ่ม (3)-(2) (บาท)	ภาษีมูลค่าเพิ่ม $10\% \times (4)$ (บาท)
ชาวนา	0	40	40	4
ผู้ผลิตแป้ง	40	70	30	3
ผู้ผลิตขนมปัง	70	95	25	2.50
ร้านค้า	95	100	5	0.50
รวม	205	305	100	10

ที่มา จุฑาทอง จารุมิลินท, “ความรู้พื้นฐานของภาษีมูลค่าเพิ่ม,” สรรพากรสาส์น ปีที่ 51 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2547)

¹¹ จุฑาทอง จารุมิลินท, อ้างแล้ว เจริญพรที่ 6, น.89-94.

จากตารางจะเห็นได้ว่า ผลรวมของมูลค่าเพิ่มของการผลิตและการขายทุกชั้น จะเท่ากับราคาขายสินค้าขั้นสุดท้าย (100 บาท) และผลรวมของภาษีมูลค่าเพิ่ม (10 บาท) จะเท่ากับผลคูณของอัตราภาษีมูลค่าเพิ่ม (10%) กับราคาขายขั้นสุดท้าย (100 บาท)

ดังนั้น สมมติว่าให้ P_1 , P_2 และ P_3 เป็นราคาของข้าว แบ่ง และขนมปัง ตามลำดับ และอัตราภาษีมีมากกว่า 1 อัตรา คือ T_1 , T_2 และ T_3 ซึ่งเป็นอัตราภาษีมูลค่าเพิ่มของข้าว แบ่งและขนมปัง ตามลำดับ

รายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีเครดิต กรณีมีการยกเว้นภาษีหรือกรณีมีภาษีอัตราศูนย์สามารถแสดงได้โดยแบ่งการพิจารณาได้เป็น 3 กรณี ดังนี้¹²

(1) กรณีไม่มีการยกเว้นภาษีและไม่มีอัตราศูนย์

ภาระภาษีทั้งหมดสามารถคำนวณได้ดังสมการต่อไปนี้

$$\begin{aligned}\text{ภาระภาษีทั้งหมด} &= T_1 \times P_1 + (T_2 \times P_2 - T_1 \times P_1) + (T_3 \times P_3 - T_2 \times P_2) \\ &= T_3 \times P_3\end{aligned}$$

จากสมการข้างต้นจะเห็นได้ว่า รายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีเครดิต กรณีไม่มีการยกเว้นและไม่มีอัตราศูนย์จะเท่ากับรายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีในระบบภาษีขาย (Sales tax system)

(2) กรณีมีการยกเว้นภาษี

ก. การยกเว้นภาษีในการผลิตขั้นตอนแรก

ภาระภาษีทั้งหมดสามารถคำนวณได้ดังสมการต่อไปนี้

$$\begin{aligned}\text{ภาระภาษีทั้งหมด} &= T_2 \times P_2 + (T_3 \times P_3 - T_2 \times P_2) \\ &= T_3 \times P_3\end{aligned}$$

จากสมการข้างต้นจะเห็นได้ว่า รายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีเครดิต กรณีมีการยกเว้นภาษีในการผลิตขั้นตอนแรกจะเท่ากับรายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีในระบบภาษีขายและเท่ากับภาษีมูลค่าเพิ่มในระบบที่ไม่มีการยกเว้นภาษีและไม่มีอัตราศูนย์ (เช่นในกรณีที่ 1)

¹² เฝิงอ้าง, น. 89-94.

ข. การยกเว้นภาษีในการผลิตขั้นตอนที่สอง

ภาระภาษีทั้งหมดสามารถคำนวณได้ดังสมการต่อไปนี้

$$\text{ภาระภาษีทั้งหมด} = T_1 \times P_1 + T_3 \times P_3$$

จากสมการข้างต้นจะเห็นได้ว่า รายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีเครดิต กรณีที่มีการยกเว้นภาษีในการผลิตขั้นตอนที่สองจะสูงกว่ากรณีที่ไม่มีการยกเว้นภาษีและไม่มีอัตราศูนย์ (เช่นในกรณีที่ 1) และกรณีที่มีการยกเว้นภาษีในขั้นตอนแรก (เช่นในกรณีที่ 1) เนื่องจากผู้ผลิตในขั้นตอนที่สอง ไม่สามารถขอคืนภาษีซื้อได้ (ภาษีที่จ่ายไปในการซื้อข้าว) ทำให้ภาระภาษีทั้งหมดถูกบวกเพิ่มขึ้น และทำให้เกิดการทับซ้อน (Cascading effect) หรือที่เรียกว่า tax-on-tax-effect คือภาษีที่ก่อให้เกิดผลกระทบและบิดเบือนราคาโดยการเพิ่มราคาของสินค้าขั้นสุดท้ายซึ่งเป็นปัญหาเหมือนกับกรณีของการจัดเก็บภาษีทางอ้อมประเภทอื่น เช่น การเก็บภาษีจากราคาขายในแต่ละขั้นตอนของการผลิตและจำหน่าย โดยไม่มีการเครดิตภาษีซื้อ

ค. การยกเว้นภาษีในขั้นสุดท้าย

ภาระภาษีทั้งหมดสามารถคำนวณได้ดังสมการต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \text{ภาระภาษีทั้งหมด} &= T_1 \times P_1 + (T_2 \times P_2 - T_1 \times P_1) \\ &= T_2 \times P_2 \end{aligned}$$

จากสมการข้างต้นจะเห็นได้ว่า รายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีเครดิต กรณีที่มีการยกเว้นภาษีในการผลิตขั้นสุดท้ายต่ำกว่าในกรณีที่ไม่มีการยกเว้นภาษี

(3) กรณีมีภาษีอัตราศูนย์

ก. ภาษีอัตราศูนย์ในขั้นแรกของการผลิต

ภาระภาษีทั้งหมดสามารถคำนวณได้ดังสมการต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \text{ภาระภาษีทั้งหมด} &= 0 \times P_1 + T_2 \times P_2 + (T_3 \times P_3 - T_2 \times P_2) \\ &= T_3 \times P_3 \end{aligned}$$

จากสมการข้างต้นจะเห็นได้ว่า รายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีเครดิตกรณีมีภาษีอัตราศูนย์ในขั้นแรกของการผลิตเท่ากับภาษีที่ได้ในกรณีไม่มีการยกเว้นและไม่มีอัตราศูนย์ (เช่นในกรณีที่ 1.5.3.1)

ข. ภาษีอัตราศูนย์ในขั้นที่สองของการผลิต

$$\begin{aligned}\text{ภาระภาษีทั้งหมด} &= T_2 \times P_1 + (0 \times P_2 - T_1 \times P_1) + (T_3 \times P_3 - 0 \times P_2) \\ &= T_3 \times P_3\end{aligned}$$

จากสมการข้างต้นจะเห็นได้ว่า รายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีเครดิตกรณีมีภาษีอัตราศูนย์ในขั้นที่สองของการผลิตเท่ากับรายได้รัฐบาลจากการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในวิธีเครดิตกรณีมีอัตราศูนย์ในขั้นแรกของการผลิตและเท่ากับภาษีที่ได้ในกรณีไม่มีการยกเว้นและไม่มีอัตราศูนย์ (เช่นในกรณีที่ 1.5.3.1)

จากหลักการพิจารณาดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า หากเปรียบเทียบรายได้ของรัฐบาลจากการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มกับการใช้อัตราศูนย์ การยกเว้นจะทำให้รายได้ของรัฐบาลน้อยกว่าการใช้อัตราศูนย์¹³ ทั้งนี้เป็นเพราะว่ากรณีการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่ม รัฐบาลไม่ต้องคืนภาษีซื้อให้กับผู้ขายสินค้า แต่กรณีการใช้อัตราศูนย์รัฐบาลต้องคืนหรือเครดิตภาษีซื้อให้กับผู้ขายสินค้า

2. ความทั่วไปเกี่ยวกับบริการทางการเงิน

2.1 ความเป็นมา

ระบบการเงิน (Finance)¹⁴ นั้น เป็นการดำเนินการโดยผ่านสถาบันการเงินซึ่งอยู่ในสถานภาพขององค์กรเอกชน หรือตัวแทนของรัฐ สถาบันการเงินแรกที่มีความเก่าแก่และมีวิวัฒนาการความเป็นมาอย่างยาวนานคือ ธนาคาร (Bank) ซึ่งมีรากฐานมาจากภาษาอิตาเลียน คือ Banco หรือ ในภาษาเยอรมัน คือ Bank (joint stock fund)

สมัยสังคมโบราณ สถาบันการเงินที่มีความเก่าแก่มากที่สุดที่อุบัติขึ้นมาพร้อม ๆ กับสังคมมนุษย์ก่อนที่จะเริ่มมีการใช้เงินเป็นสื่อกลาง การเก็บรักษาทรัพย์สิน การค้าขาย การให้กู้ยืม

¹³ เฟิงอ๋าง, น. 79.

¹⁴ จันทิมา วีระเลิศมงคล, "แนวคิดในการดำเนินการจัดตั้งองค์กรควบคุมกำกับสถาบันการเงินในฐานะสถาบันประกันเงินฝาก," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น.15

ล้วนแต่ได้กระทำและมีวิวัฒนาการควบคู่ไปกับเทคนิคและวิธีการดำเนินการของธนาคาร ซึ่งธนาคารนั้นจัดได้ว่าเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่มีต้นกำเนิดจากอาราม จากหลักฐานทางโบราณคดี ทำให้ทราบว่า อารามแห่ง Ourouk เมือง Babylon เมื่อประมาณ 3,400 ปี ก่อนคริสตกาล เป็นอาคารที่เก่าแก่ที่สุดที่ถูกใช้เป็นที่ทำการธนาคาร ผู้ที่ทำหน้าที่นายธนาคารคือ นักบวชในอารามนั้น ซึ่งทรัพย์สินของธนาคารได้มาจากสิ่งของที่ผู้นำมาถวายเทพเจ้า รวมทั้งเครื่องสักการะจากบรรดาเจ้าเมือง และมีการจัดสรรที่ดินให้เช่า ก่อนการให้ประชาชนกู้ยืมโดยมีการคิดดอกเบี้ย เป็นต้น การดำเนินการของธนาคารในยุคนี้ จัดอยู่ในลักษณะของระบบเศรษฐกิจที่ใช้สิ่งของหรือบริการแลกเปลี่ยนกัน

ในระยะต่อมา มีการขยายตัวโดยมีขุนนางที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมากเป็นผู้ประกอบกิจการในลักษณะของการให้เช่าที่ทำกินพร้อมกับการให้กู้ยืมไปพร้อมกัน จากการดำเนินกิจการของเจ้าของที่ดินจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการให้กู้ยืมแบบเครดิตฟองซิเอร์ และการจำนองแบบมีหลักทรัพย์เป็นประกัน

ในระหว่าง 16-12 ศตวรรษก่อนคริสตกาล ได้มีการค้นพบเทคนิคใหม่ ๆ ในการผลิตสินค้าและมีการค้นพบโลหะมีค่าเพิ่มมากขึ้น ทำให้กิจการค้าและกิจการด้านการเงินขยายตัว ธนาคารต่าง ๆ เริ่มขยายกิจการและเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้น กิจการธนาคารได้มีการทำธุรกิจกับประเทศต่าง ๆ รอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งส่งผลให้วงการค้ามีการขยายตัวกว้างยิ่งขึ้นไปอีก

ในระยะ 4 ศตวรรษก่อนคริสตกาล กรีกมีการขยายตัวทางการค้า การกู้ยืม การซื้อขายแลกเปลี่ยน ธนาคารที่เริ่มต้นจากการตั้งโต๊ะเพื่อใช้แลกเปลี่ยนเงินในตลาดพัฒนาเป็นการดำเนินการในอาคารและขยายกิจการเพิ่มขึ้น พร้อมกับในนครรัฐต่าง ๆ ได้มีการจัดตั้งธนาคารสาธารณะขึ้น เพื่อมิให้ต้องอยู่ในอิทธิพลของธนาคารทางศาสนาและขุนนาง

ต่อมา ในสมัยกลาง สงครามครูเสดมีผลก่อให้เกิดกิจการธนาคารพัฒนามากขึ้น เนื่องด้วยการทำสงครามต้องใช้เงินเพื่อซื้อสัมภาระและยุทธปัจจัยต่างๆ และสงครามทำให้ยุโรปมีเงินและทองคำจากตะวันออกเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้ปริมาณเงินเพิ่มมากขึ้น ธนาคารได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวกลางในให้กู้และรับฝากเงิน รวมทั้งบริการในการเก็บเงินและส่งเงินไปยังต่างประเทศ

ศตวรรษที่ 14 ระบบธนาคารได้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับ การให้กู้ยืมเงินแก่กษัตริย์ จนพัฒนามีรากฐานที่มั่นคงในราวสมัยกลางที่มีศูนย์กลางการค้าขายในแถบริมฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ธนาคารของกลุ่มเวนิสได้ถูกก่อตั้งขึ้นโดยทำหน้าที่คล้ายคลึงกับระบบธนาคารในปัจจุบันในการทำหน้าที่ ให้มีการรับเงินโลหะเข้าบัญชีเงินฝาก โคนเจ้าของบัญชีออกตราสารสั่งเงินจากบัญชีดังกล่าวได้

สมัยใหม่ การดำเนินงานของธนาคารสมัยนี้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้น คือ มีการให้เครดิตทางอุตสาหกรรมและการให้กู้ยืมทำการค้าระหว่างประเทศ ธนาคารยังเป็นผู้ลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมต่าง ๆ ด้วย

ในศตวรรษที่ 17 ได้มีการก่อตั้งธนาคารขึ้นในประเทศต่างๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก คือ ธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัม ในประเทศเนเธอร์แลนด์ ธนาคารฮัมบูร์ก ในประเทศเยอรมัน และธนาคารแห่งอังกฤษ ซึ่งถือว่าเป็นต้นแบบของธนาคารสมัยปัจจุบัน ที่ดำเนินการรับฝากโลหะทองคำและเงิน ที่สามารถโอนให้ผู้อื่นได้โดยมีการสลักหลัง ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการเป็นบัตรธนาคาร (Bank note) ที่สามารถใช้ชำระหนี้ได้ และต่อมาธนาคารสต็อกโฮล์ม ในประเทศอังกฤษ ได้มีการตั้งสำนักหักบัญชีขึ้นเป็นแห่งแรก

สมัยปัจจุบัน ระยะต้นศตวรรษที่ 19 เป็นระยะต้นกำเนิดของเทคนิคการธนาคาร เช่น ตัวแลกเงินที่โอนกรรมสิทธิ์ได้โดยการสลักหลัง บัตรธนาคารและเช็ค และธนาคารสามารถที่จะใช้เครื่องมือเหล่านี้เข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น บางครั้งยังสามารถเข้าควบคุมกิจการทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ได้

จวบจนในศตวรรษที่ 19-20 กิจการธนาคารมีบทบาทสำคัญและมีความรุ่งเรืองมากที่สุดเนื่องด้วยระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม มีอิสระในการดำเนินงานเต็มที่ และมีผลทำให้สถาบันการเงินประเภทอื่นได้มีการพัฒนาขึ้นในระยะนี้ เช่น การเกิดของบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ ในระยะสงครามโลกครั้งที่ 2 ความต้องการเงินทุนเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค การให้บริการทางการเงินโดยสถาบันการเงินที่มีอยู่ขณะนั้นตอบสนองความต้องการไม่เพียงพอ ธนาคารถูกจำกัดจำนวนสินเชื่อ จึงเกิดบริษัทเงินทุนเพื่อทำหน้าที่ให้สินเชื่อเพื่อสนองความต้องการด้านเงินทุน และเกิดลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ เกิดบริษัทประกันภัย และการเกิดขึ้นของธนาคารเฉพาะ เช่น ธนาคารเพื่อส่งเสริมการส่งออก ซึ่งการเกิดขึ้นของสถาบันการเงินต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลของการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมในช่วงระยะเวลาของศตวรรษที่ 19 ทั้งสิ้น

นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่เห็นว่าการบริการคือผลผลิตในเชิงเศรษฐศาสตร์ (Economic Output) ที่ไม่อยู่ในลักษณะที่เป็นรูปธรรม¹⁵ ซึ่งลักษณะนี้เป็นลักษณะที่สำคัญประการแรกของบริการที่ทำให้การบริการแตกต่างไปจากสินค้าและทำให้การบริการรวมกิจการมากมายหลายประเภทซึ่งรวมถึงการธนาคารและการให้บริการทางการเงินอื่นๆ ด้วยเหตุที่การบริการ

¹⁵ บรมเมศร์ อุณวัฒน์, “การค้าในภาคบริการ: กรณีศึกษาเฉพาะการบริการด้านกิจการธนาคาร,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533): น.

ทางการเงินมีพัฒนาการมายาวนานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ Mainframe จนถึงยุคอินเทอร์เน็ตทำให้มีธุรกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมายเช่น E-payment, E-banking, การให้บริการผ่านอินเทอร์เน็ต หรือแม้กระทั่ง ATM และความคาดหวังในการใช้บริการของผู้บริโภคไม่ได้จำกัดอยู่แค่ช่วงเวลาทำการในแต่ละวันเท่านั้น ต้องสามารถใช้บริการได้ทุกเวลาเมื่อต้องการซึ่งเป็นความท้าทายของสถาบันการเงินที่จะให้บริการและต้องจัดการกับความปลอดภัยของข้อมูลลูกค้า ระบบเครือข่ายและแอปพลิเคชันที่ใช้

2.2 ความหมายและประเภทของการบริการทางการเงิน

คำนิยามทางกฎหมายของคำว่า “การบริการทางการเงิน” ตามความหมายในภาคผนวกนิยามของการบริการทางการเงิน¹⁶ มีความหมายดังนี้

การบริการทางการเงิน เป็นการบริการที่เกี่ยวกับการเงินที่ถูกเสนอโดยผู้ให้บริการทางการเงินและจะรวมถึงการบริการการประกันภัยและที่เกี่ยวข้องกับการประกันภัย รวมถึงการบริการด้านการธนาคารและการบริการทางการเงินอื่นๆ (ยกเว้นการประกันภัย) ดังนั้น จึงอาจแบ่งประเภทของการบริการทางการเงินได้ดังนี้

2.2.1 การแบ่งประเภทการบริการทางการเงินตามแนวทางของ WTO

เมื่อพิจารณาตามหลักความตกลงว่าด้วยการค้าบริการ (GATS) ใน WTO จะสังเกตได้ว่าลักษณะการบริการทางการเงิน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่¹⁷ ดังนี้

¹⁶ สุญานี คัยนันท์, “การเปิดเสรีทางการเงินสาขานาครพาณิชย์ต่างประเทศในประเทศไทยภายใต้ GATS,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541): น.209-210.

¹⁷ เฟื่องอ้าง, น.209-210. และดูสมคิด บุญล้นเหลือ, “การเปิดเสรีบริการการเงินใน WTO รอบโดฮา : แนวโน้มที่ยังต้องจับตา,” วารสารการเงินการคลัง, 19, 58(2549) ,น.90-91.

ประเทศไทยได้ผูกพันที่จะเปิดตลาดบริการทางการเงินโดยได้ระบุไว้ในตารางข้อผูกพันเฉพาะของไทยฉบับแรกเมื่อปี 2538 จากนั้นได้มีการเจรจาเพิ่มเติมและปรับปรุงแก้ไขจนถึงปัจจุบันนี้ได้ผูกพันตามตารางข้อผูกพันเฉพาะที่ GATS/SC/85/Suppl.3 ณ วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2541 ซึ่งเป็นข้อผูกพันก่อนจะมีการเจรจารอบโดฮาและจะยังไม่มีเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมในรอบโดฮา ถ้าหากไทยไม่ประสงค์จะผูกพันการเปิดตลาดเพิ่มเติมกว่าที่เป็นอยู่ซึ่งประเทศไทยได้ผูกพันสาขาบริการการเงินไว้ทั้งหมด 15 กิจกรรม

2.2.1.1 การบริการทางการเงินเกี่ยวกับการประกันภัยและบริการที่เกี่ยวข้องกับการประกันภัย

ได้แก่

1. การประกันภัยโดยตรง (รวมถึงการประกันภัยร่วม) ซึ่งแบ่งได้เป็น การประกันชีวิต และการประกันวินาศภัย

2. ตัวกลางประกันภัย เช่น นายหน้าและตัวแทน

3. การบริการสนับสนุนการประกันภัย ได้แก่

- การให้คำปรึกษา (ไม่รวมด้านบำนาญ)
- การประเมินความเสียหาย (Average and lose adjustment services) และ
- การคณิตศาสตร์ประกันภัย (Actuarial services)

2.2.1.2 การบริการทางการเงินเกี่ยวกับการธนาคารและการบริการการเงินอื่นๆ (ไม่รวมการประกันภัย)

ได้แก่

1. การรับฝากเงินและเงินที่กู้ยืมจากสาธารณะชน

2. การให้สินเชื่อประเภทต่างๆรวมถึงสินเชื่อผู้บริโภค สินเชื่อจำนองแฟคเตอริ่งและการให้กู้เพื่อการพาณิชย์

3. การให้เช่าทรัพย์สินแบบลิสซิงทางการเงิน

4. การบริการชำระเงินและการส่งเงินทั้งปวง รวมถึงสินเชื่อบัตรเครดิตและบัตรเดบิต เช็คเดินทาง และดราฟท์ธนาคาร

5. การค้าประกันและภาวะผูกพัน

6. การค้าในบัญชีของตนเองหรือบัญชีของลูกค้าไม่ว่าจะเป็นการซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์ หรือ ศูนย์ซื้อขายนอกตลาดหลักทรัพย์อื่นใด จำพวก ตราสารตลาดเงิน (รวมถึง เช็ค ธนบัตร บัตรเงินฝาก) การแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ อนุพันธ์ทางการเงินแต่ไม่จำกัดเฉพาะ สัญญาซื้อขายล่วงหน้าประเภทฟิวเจอร์และออปชั่น ตราสารเกี่ยวกับอัตราแลกเปลี่ยนและอัตราดอกเบี้ยรวมถึงผลิตภัณฑ์ เช่น การสวอปสัญญาซื้อขายล่วงหน้า เป็นต้น หลักทรัพย์ที่เปลี่ยนมือได้ ตราสารเปลี่ยนมืออื่นและหลักทรัพย์ทางการเงินรวมถึงทองคำแท่ง

7.การมีส่วนร่วมในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักทรัพย์ทุกประเภท รวมถึงการประกันการจำหน่ายและการจำหน่ายในฐานะตัวแทน (ไม่ว่าจำหน่ายทั่วไปหรือเฉพาะกลุ่ม) และการเสนอบริการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว

8.การจัดการสินทรัพย์ เช่น การจัดการเงินสดหรือเงินลงทุน รูปแบบการจัดการกองทุนรวมทุกประเภท การจัดการกองทุนบำเหน็จบำนาญ การดูแลทรัพย์สิน การบริการรับฝากและการจัดการสินทรัพย์เพื่อบุคคลอื่น

9.การจัดหาและให้บริการข่าวสารทางการเงินและการประมวลข้อมูลทางการเงินและซอฟต์แวร์ที่เกี่ยวข้องของผู้ให้บริการทางการเงินอื่นๆ

10.การบริการให้คำแนะนำ การเป็นตัวกลางและการบริการสนับสนุนทางการเงินอื่นๆ เกี่ยวกับกิจกรรมทั้งปวงรวมถึงการยืนยันเครดิตและการวิเคราะห์สินเชื่อ

11.บริการด้านบัตรเครดิต (ที่ไม่ได้ระดมทุนจากสาธารณะเว้นแต่จะมีใบอนุญาตตามกฎหมายการเงิน)

12.บริการที่ปรึกษาทางการเงิน

2.2.2 การแบ่งประเภทการบริการทางการเงินตามลักษณะการจัดเก็บค่าบริการ

ในการจัดเก็บค่าบริการ เช่น การให้บริการที่เป็นตัวกลางทางการเงิน (Intermediation Services) ผู้ให้บริการส่วนใหญ่คือธนาคารซึ่งจะเป็นผู้ให้บริการทั้งแก่ผู้ฝากเงินและผู้กู้เงิน มูลค่าของการบริการจะวัดจากส่วนต่างของอัตราดอกเบี้ยเงินกู้กับอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก

ตัวอย่างเช่น

อัตราดอกเบี้ยเงินฝากอยู่ที่ 3 % อัตราดอกเบี้ยเงินกู้¹⁸ อยู่ที่ 8 %

ดังนั้น ส่วนต่าง = อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ – อัตราดอกเบี้ยเงินฝาก = 5 %

ส่วนต่าง 5% นี้ คือมูลค่าการให้บริการตัวกลางซึ่งต้องมีการแบ่งกันระหว่างผู้ฝากเงิน¹⁹

เนื่องจากการให้บริการทางการเงินมีความหลากหลายในลักษณะการให้บริการและการจัดเก็บค่าบริการที่ซับซ้อนแตกต่างกัน จึงมีการแบ่งประเภทการให้บริการทางการเงินโดยพิจารณาจากหลักการจัดเก็บบริการไว้ 2 ประเภท²⁰ ได้แก่

¹⁸อัตราดอกเบี้ยเงินกู้เป็นเหมือนต้นทุนของเงินทุน

¹⁹ประมาณ 2 % ที่ผู้ฝากเงินต้องเสียไปเพื่อต้นทุนทางการเงิน กับผู้กู้ (ประมาณ 3 % ที่ผู้กู้ต้องจ่ายเพื่อต้นทุนทางการเงิน)

²⁰สุมาลี สถิตชัยเจริญ, "การจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มกับภาคบริการด้านการเงิน: กรณีศึกษาของต่างประเทศ," วารสารการเงินการคลัง ปีที่ 19 ฉบับที่ 59 (2549): น. 86.

2.2.2.1 การบริการที่มีการเรียกเก็บค่าบริการที่ชัดเจน (Explicit Fee)

การให้บริการทางการเงินประเภทนี้ ธนาคารหรือสถาบันการเงินซึ่งรวมทั้งบริษัท ประกันภัยจะมีการกำหนดการเรียกเก็บค่าบริการหรือค่าธรรมเนียมต่างๆ ในการให้บริการอย่าง ชัดเจน แน่นนอน ได้แก่ กรณีบัตรเครดิต บริการที่ปรึกษาทางการเงิน เป็นต้น การบริการเหล่านี้ผู้ ให้บริการจะกำหนดส่วนค่าบริการ ค่าธรรมเนียม ดอกเบี้ย ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแยกจากกัน อย่างชัดเจน

2.2.2.2 การบริการที่มีการเรียกเก็บค่าบริการแฝง (Implicit Fee)

ค่าบริการแฝงจะอยู่ในส่วนต่างระหว่างอัตราซื้อขายแลกเปลี่ยนเงินหรืออัตราดอกเบี้ย เงินฝากกับเงินกู้ ได้แก่ การบริการด้านสินเชื่อต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจะมีประเภทของค่าธรรมเนียม ต่างๆ²¹ เช่น

1. ค่าธรรมเนียมวิเคราะห์โครงการหรือค่าวิเคราะห์สินเชื่อ (Front End Fee)
2. ค่าธรรมเนียมจัดการเงินกู้ (Management Fee) – ค่าบริการในการจัดเตรียมเงินกู้ การจัดทำนิติกรรมสัญญา
3. ค่าธรรมเนียมชำระคืนเงินกู้ก่อนกำหนด (Prepayment Fee)
4. ค่าธรรมเนียมผูกพันเงินกู้หรือค่าธรรมเนียมยกเลิกวงเงินกู้หรือค่าธรรมเนียมขยาย ระยะเวลาการใช้เงินกู้ (Commitment Fee หรือ Cancellation Fee หรือ Extension Fee)
5. ค่าธรรมเนียมการออกหนังสือค้ำประกัน เช่น หนังสือค้ำประกันยื่นขอ หนังสือค้ำ ประกันสัญญา การค้ำประกันเงินกู้ การค้ำประกันการรับเงินล่วงหน้าและ Standby L/C
6. ค่าธรรมเนียมประเมินราคาหลักทรัพย์ประกัน
7. ค่าธรรมเนียมการอาวัลหรือรับรองตัวเงิน
8. ค่าธรรมเนียมการออกหนังสือรับรองเครดิตหรือรับรองสินเชื่อ
9. ค่าธรรมเนียมการออกหนังสือให้ความสนับสนุนด้านการเงินแก่ผู้รับจ้าง
10. ค่าธรรมเนียมการตรวจสอบผลงานการก่อสร้าง
11. ค่าธรรมเนียมในการบริการทำนิติกรรมจำนองสำหรับหลักประกันประเภท อสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ที่พึงจำนองได้
12. ค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับการออกเลตเตอร์ออฟเครดิตในประเทศ (Domestic Letter of Credit)

²¹ข้อมูลด้านสินเชื่อธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน)

2.3 ผู้ให้บริการทางการเงิน

ผู้ให้บริการทางการเงินเป็นผู้กระทำกรใดๆหรือประกอบกิจการใดๆ อันเป็นลักษณะของการบริการทางการเงินแก่ผู้รับบริการทางการเงินและได้รับค่าตอบแทนหรือที่เรียกว่าค่าบริการจากการให้บริการนั้นๆ ทั้งนี้ ผู้ให้บริการทางการเงินรวมตลอดทั้งนิติบุคคลและบุคคลธรรมดาด้วย

โดยปกติผู้ให้บริการทางการเงินมักจะเป็นองค์กรธุรกิจที่เรียกว่า “สถาบันการเงิน” (Financial Institutions) ดังนั้น เนื้อหาในส่วนนี้จึงจะทำการศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้บริการทางการเงินในรูปแบบของสถาบันการเงินเพื่อประโยชน์ในการศึกษาบทต่อไป

2.3.1 ความหมายของผู้ให้บริการทางการเงินในรูปแบบสถาบันการเงิน

สามารถจำแนกความหมายของสถาบันการเงินได้เป็นสองนัย คือ²²

1) ความหมายตามกฎหมาย

สถาบันการเงินเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายกำหนด มีสถานะและมีการดำเนินการที่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เนื่องด้วยการประกอบกิจการของสถาบันการเงินนั้น มีผลกระทบต่อสถานะเศรษฐกิจของส่วนรวม การกำหนดกฎเกณฑ์ทางกฎหมายไว้อย่างชัดเจนจึงเป็นสิ่งสำคัญ

2) ความหมายตามภารกิจ

สถาบันการเงินเป็นสถาบันแห่งกลางที่ระดมเงินจากผู้ออม จัดสรรเงินออมที่ระดมมาได้ ซึ่งเป็นสถาบันกลางที่เชื่อมโยงระหว่างแหล่งที่มีเงินเกินให้ถ่ายเทไปสู่แหล่งที่ขาดเงิน

ทั้งนี้ ภารกิจของสถาบันการเงิน แยกเป็น

1) ภารกิจในการเป็นสถาบันแห่งกลาง

สถาบันการเงินเป็นสถาบันแห่งกลางที่รวบรวมเงินออม และจัดสรรเงินจากผู้ออมไปยังผู้ลงทุนในสาขาต่าง ๆ เป็นสถาบันการเงินที่เชื่อมโยงระหว่างแหล่งที่มีเงินเกินให้ถ่ายเทไปยังแหล่งที่ขาดเงิน และในกรณีที่เงินออมที่มีอยู่ภายในประเทศไม่เพียงพอต่อความต้องการ สถาบันการเงินก็ต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางระดมเงินออมจากต่างประเทศเข้ามาชดเชย สถานะของความเป็นสถาบันแห่งกลางจึงมีความสำคัญต่อสภาพเศรษฐกิจโดยรวมเป็นอย่างยิ่ง

2) ภารกิจในการระดมเงินออม

การระดมเงินออมของสถาบันการเงินนั้นสามารถระดมเงินออมจากประชาชนทั่วไป เช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคาร

²² จันทิมา วีระเลิศมงคล, *อั่งแล้ว เชิงอรรถที่ 14*, น.15-25.

อาคารสงเคราะห์ ซึ่งมีวิธีการระดมเงินออมโดยการรับฝากเงินในรูปแบบของสมุดคู่ฝาก และใบรับฝากเป็นหลักฐานในการฝากเงิน ส่วนบริษัทเงินทุนระดมเงินออมในรูปแบบของการออกตั๋วสัญญาใช้เงินหรือตั๋วเงินอื่นเป็นหลักฐานกู้ยืมจากเอกชน และบริษัทประกันชีวิตระดมเงินออมในรูปแบบของกรมธรรม์ เป็นต้น

3) ภารกิจในการจัดสรร

การจัดสรรเงินออมที่ระดมมานั้น ส่วนมากจะถูกจัดสรรในรูปแบบของการอำนวยสินเชื่อให้แก่ภาคเศรษฐกิจที่มีความต้องการในการใช้เงินหรือแม้แต่ในภาครัฐบาลก็อาจต้องใช้สินเชื่อจากสถาบันการเงินต่าง ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ และจัดสรรอัตราดอกเบี้ยในแต่ละพื้นที่ไม่ให้ความแตกต่างกันมากนัก เนื่องด้วยสถาบันการเงินนั้นสามารถที่จะเคลื่อนย้ายทุนได้โดยสะดวก

กล่าวได้โดยสรุปคือ สถาบันการเงินเป็นองค์กรที่ดำเนินกิจการในธุรกิจการกู้ยืมเงิน และให้กู้ยืมเงิน หรือทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างผู้ให้กู้และผู้ขอกู้ โดยอาศัยเครื่องมือหรือตราสารทางการเงินและรับภาระการเสี่ยงจากการให้กู้ยืมนั้นแทน ส่วนรายได้จากสถาบันการเงินมาจากความแตกต่างระหว่างอัตราดอกเบี้ยที่ได้รับจากผู้ขอกู้และอัตราดอกเบี้ยที่จะต้องจ่ายให้แก่ผู้ให้กู้

2.3.2 ประเภทของผู้ให้บริการทางการเงินในรูปแบบสถาบันการเงิน

2.3.2.1 สถาบันการเงินที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์²³

สถาบันการเงินที่เป็นตัวกลางซึ่งอำนวยความสะดวกในการรวบรวมเงินจากผู้ออมและจัดสรรเงินไปยังผู้ลงทุนในรูปแบบต่าง ๆ กัน ที่นอกจากสถาบันธนาคารพาณิชย์แล้ว ระบบการเงินยังประกอบไปด้วยสถาบันการเงินอีกหลายประเภท ซึ่งต่างก็มีบทบาทและความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเช่นเดียวกัน การจำแนกประเภทของสถาบันการเงินที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์ อาจแบ่งประเภทตามลักษณะของบทบาทที่สำคัญของแต่ละสถาบันที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ ได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) สถาบันเพื่อการออม

เป็นสถาบันที่ระดมเงินทุนส่วนใหญ่จากผู้ออมส่วนใหญ่โดยการรับฝากเงินชนิดที่จ่ายคืนเมื่อถูกทวงถาม หรือชนิดที่มีกำหนดระยะเวลาเพื่อนำไปจัดสรรให้ผู้กู้ยืมลงทุน ได้แก่ ธนาคารออมสิน บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ บริษัทประกันชีวิต สหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนรวม และกองทุนสะสม

2) สถาบันเพื่อการกู้ยืม

²³ เพิ่งอ้าง, น.15-25.

เป็นสถาบันการเงินที่หาเงินทุนส่วนใหญ่มาจากเงินทุนของเจ้าของจากการจำหน่ายหุ้น และจากการกู้ยืมจากสถาบันการเงินอื่น ๆ เพื่อนำไปให้กู้ยืมแก่ผู้ลงทุน ซึ่งสามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมไว้เป็น 4 ประเภท คือ

- สถาบันสินเชื่อเพื่อการเกษตร ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
- สถาบันสินเชื่อเพื่ออุตสาหกรรม ได้แก่ บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสำนักงานธนกิจเพื่ออุตสาหกรรมขนาดย่อม
- สถาบันสินเชื่อเพื่อการเคหะ ได้แก่ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ และ บริษัทเครดิตฟองซิเอร์
- สถาบันสินเชื่อเพื่อการบริโภค ได้แก่ โรงรับจำนำ

3) สถาบันที่ให้ความสะดวกในการติดต่อทางการเงิน

เป็นสถาบันทางการเงินซึ่งจัดตลาดสำหรับการซื้อขายแลกเปลี่ยนหลักทรัพย์ของธุรกิจ สำหรับผู้ออมและผู้ลงทุน เช่น ตลาดหลักทรัพย์

2.3.2.2 สถาบันการเงินที่เป็นธนาคารพาณิชย์

พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2522 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของธนาคารพาณิชย์ไว้ว่า ธนาคารพาณิชย์ คือธนาคารที่ประกอบธุรกิจประเภทรับฝากเงินที่ต้องจ่ายคืนเมื่อทวงถามหรือเมื่อสิ้นระยะเวลาอันกำหนดไว้ และใช้ประโยชน์เงินนั้นในทางหนึ่งหรือหลายทาง เช่น การให้กู้ยืม, ซื้อขายหรือเก็บตามตั๋วเงินหรือตราสารเปลี่ยนมืออื่นใด, ซื้อหรือขายเงินตราต่างประเทศ

ลักษณะที่สำคัญของธนาคารพาณิชย์ (The Characteristics of Commercial Bank)

- ธนาคารพาณิชย์มีลักษณะเป็นสื่อกลางทางการเงินที่ระดมเงินออกจากประชาชนในรูปของเงินฝาก และการจัดสรรเงินออมเหล่านั้นให้แก่ผู้ลงทุนอีกทีหนึ่ง
- ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่รับฝากเงินประเภทที่จ่ายคืนเมื่อถูกทวงถาม (Demand deposits) หรือเงินฝากกระแสรายวัน (current deposits) ซึ่งเป็นลักษณะที่พิเศษของธนาคารพาณิชย์ ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินประเภทเดียวที่สามารถสร้างเงินในรูปของเงินฝากได้ ทำให้ธนาคารพาณิชย์แตกต่างไปจากสถาบันการเงินอื่น
- ธนาคารพาณิชย์เป็นแหล่งเงินกู้ระยะสั้น ที่ดำเนินธุรกิจโดยส่วนใหญ่เกี่ยวกับการค้า การพาณิชย์ ซึ่งเป็นการกู้ยืมระยะสั้นที่มีสภาพคล่องสูง

ธนาคารพาณิชย์ มีหน้าที่สำคัญ แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. การให้บริการทางการเงิน

ธนาคารพาณิชย์ให้บริการทางการเงินทั้งในและนอกประเทศเพื่อประโยชน์ในการระดมเงินออม และการกระจายเงินทุน ซึ่งมี 3 ประการ ได้แก่

1) การรับฝากเงิน ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เงินฝากกระแสรายวัน, เงินฝากประจำ และเงินฝากออมทรัพย์

2) การให้กู้ยืมเงินหรือการให้สินเชื่อทางการค้าพาณิชย์ และทางด้านอื่น ๆ เช่น การบริโภค การอุตสาหกรรม การเกษตร เป็นต้น ซึ่งการให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ กระทำได้ 3 วิธี คือ การให้กู้ยืมโดยตรง, การเบิกเงินเกินบัญชี และการรับซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงิน

3) การให้บริการอื่น ๆ เช่น

- ให้บริการในด้านการเป็นตัวแทนของลูกค้า เช่น การซื้อขายหุ้นในนามของลูกค้า ช่วยเก็บเงินและจ่ายเงินประเภทต่าง ๆ เช่น ค่าเช่า ค่าดอกเบี้ยย เงินปันผล ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา โทรศัพท์ ทะเบียนรถยนต์ เป็นต้น

- ให้บริการทางด้านการค้าและการชำระเงินระหว่างประเทศ เช่น การเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิตเพื่อการสั่งสินค้าเข้า การรับซื้อลดตั๋วเงินต่างประเทศ การเรียกเก็บเงินตามตั๋วแลกเงินระหว่างประเทศ การซื้อขายแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เป็นต้น

- ให้บริการด้านอื่น ๆ ที่อำนวยความสะดวกให้กับลูกค้า เช่นการรับฝากของมีค่า การโอนเงินทั้งภายในและนอกประเทศ ให้คำปรึกษาทางด้านการเงินและการเผยแพร่ข่าวสารทางการเงินและเศรษฐกิจแก่ลูกค้า

2. การสร้างและทำลายเงินฝาก

การสร้างเงินฝากถือได้ว่าเป็นหน้าที่พิเศษแตกต่างจากสถาบันการเงินประเภทอื่น ๆ ในระบบการเงินเพราะธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินประเภทเดียวที่มีเงินฝากกระแสรายวัน ทำให้ธนาคารพาณิชย์สามารถสร้างเงินในรูปของเงินฝากกระแสรายวันได้ โดยการนำเงินทุนในส่วนที่เป็นเงินสดสำรองส่วนเกินที่เหลือจากการดำรงไว้ตามกฎหมายให้ลูกค้ากู้ยืมและหรือนำไปลงทุนซึ่งจะทำให้ปริมาณเงินเพิ่มขึ้นเท่ากับจำนวนเงินที่ให้กู้ยืมหรือลงทุนนั้น ในทางตรงกันข้าม การทำลายเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ โดยการรับชำระหนี้จากผู้กู้ยืมและหรือการนำหลักทรัพย์ที่ลงทุนไว้ออกขาย ทำให้ปริมาณลดลงเท่ากับจำนวนเงินที่รับชำระหนี้หรือจำนวนเงินที่ขายหลักทรัพย์ได้

2.3.2.3 ธนาคารกลาง

ธนาคารกลางในระยะแรกเริ่มมีขึ้นในประเทศตะวันตก ตอนปลายศตวรรษที่ 17 ธนาคารกลางที่เก่าแก่ที่สุดคือ ธนาคารริกซ์ แห่งประเทศสวีเดน (Riksbank of Sweden) ซึ่ง

ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1656 โดยเอกชนซึ่งมีรัฐบาลเป็นผู้ถือหุ้นให้ทั้งหมดในระยะแรก ธนาคารริกซ์แห่งประเทศสวีเดน เริ่มมีสภาพเป็นธนาคารกลางโดยสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 1897 เมื่อรัฐบาลได้ออกกฎหมายกำหนดให้ธนาคารเป็นผู้มีสิทธิในการออกธนบัตรแต่เพียงผู้เดียว

สำหรับธนาคารกลางที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงมากที่สุด คือธนาคารแห่งประเทศอังกฤษ (Bank of England) ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1694 ประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจดี มีระบบการเงินและการธนาคารก้าวหน้า ธนาคารแห่งประเทศอังกฤษจึงยึดถือธรรมเนียมประเพณีเป็นหลักปฏิบัติโดยในกฎหมายเขียนกำหนดไว้เพียงกว้าง ๆ สามารถทำให้ยืดหยุ่นได้ในทางปฏิบัติ นั่นคือธนาคารแห่งประเทศอังกฤษดำเนินการโดยวิธีผิดเอาเป็นครู (trial and error) จนได้รับสมญานามว่าเป็น “มารดาของธนาคารกลางทั้งหลาย” ในบรรดาธนาคารกลางของหลายประเทศรวมทั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ต่างลอกเลียนแบบมาจากธนาคารแห่งประเทศอังกฤษทั้งสิ้น

ธนาคารของประเทศสวีเดนและประเทศอังกฤษ และธนาคารกลางของเกือบทุกประเทศในยุโรป เช่น ธนาคารแห่งประเทศฝรั่งเศส (ค.ศ. 1800) ธนาคารแห่งประเทศเนเธอร์แลนด์ (ค.ศ. 1814) ธนาคารแห่งประเทศนอร์เวย์ (ค.ศ. 1816) ธนาคารชาติแห่งออสเตรีย (ค.ศ. 1817) ธนาคารแห่งประเทศสเปน (ค.ศ. 1856) ธนาคารแห่งประเทศเยอรมัน (ค.ศ. 1875) รวมทั้งประเทศญี่ปุ่นที่ได้ตั้งขึ้นในศตวรรษที่ 19 ทำกิจการที่เป็นงานของธนาคารกลางเท่านั้น กล่าวคือ ทำหน้าที่เป็นผู้ออกบัตรเป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์และรัฐบาลตลอดจนทำหน้าที่เกี่ยวกับนโยบายการเงิน

ธนาคารกลางเป็นสถาบันการเงินของประเทศที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบระบบการเงินของประเทศ ควบคุมปริมาณเงินและเครดิตเพื่ออำนวยความสะดวกของชาติ ดำเนินการโดยไม่แสวงหาผลกำไร ดังนั้น ธนาคารกลางจะไม่ทำธุรกิจกับประชาชนและหน่วยธุรกิจโดยตรงเหมือนสถาบันการเงินอื่น

2.3.3 ผู้ให้บริการทางการเงินในรูปแบบสถาบันการเงินในประเทศไทย

สถาบันการเงินในประเทศไทย เป็นองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ เช่น การจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ และมีสถานะเป็นทั้งของเอกชนและของรัฐบาล โดยสามารถแยกได้เป็น²⁴

2.3.3.1 ธนาคารแห่งประเทศไทย

²⁴ เฟื่องอ้าง, น. 15-25.

ธนาคารแห่งประเทศไทย จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485 ตามพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 และขอบเขตความรับผิดชอบของธนาคารแห่งประเทศไทย มีลักษณะเช่นเดียวกับธนาคารกลางในประเทศอื่น ๆ โดยทั่วไป

บทบาทและหน้าที่หลักของธนาคารแห่งประเทศไทยในปัจจุบันก็คือ การรักษาเสถียรภาพทางการเงินของประเทศ การนำธนบัตรออกใช้และจัดการซึ่งธนบัตร รวมทั้งการจัดพิมพ์ธนบัตร เป็นนายธนาคารของรัฐบาลและนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์ การจัดเงินสำรองระหว่างประเทศ เป็นตัวแทนของรัฐบาลในการติดต่อกับองค์กรทางการเงินระหว่างประเทศ

นอกจากนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยยังได้รับมอบอำนาจจากกระทรวงการคลังให้จัดการหนี้สาธารณะ บริหารการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตรา กำกับและควบคุมตลอดจนตรวจสอบการดำเนินงานของสถาบันการเงิน อันได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ให้มีความมั่นคงอยู่เสมอ

ในส่วนที่ทำหน้าที่เป็นนายธนาคารของรัฐบาล ธนาคารแห่งประเทศไทย นอกจากจะเป็นผู้เก็บรักษาบัญชีเงินฝากของรัฐบาลและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ แล้ว ตาม พ.ร.บ. ธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถให้รัฐบาลกู้ยืมเงินระยะสั้นโดยไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ทั้งนี้ต้องไม่เกินร้อยละ 25 ของงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาล การกู้เงินของรัฐบาลทำได้โดยการออกตั๋วเงินคงคลังและพันธบัตรรัฐบาล นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยยังทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาทางด้านนโยบายการเงินของรัฐบาลรวมทั้งให้คำแนะนำแก่รัฐบาลในด้านการจัดทำนโยบายการคลัง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันระหว่างนโยบายการเงินและนโยบายการคลัง

ในส่วนของการกำกับและควบคุมระบบสถาบันการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทยจะดูแลให้สถาบันการเงินดำเนินธุรกิจอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน ภายใต้กรอบระเบียบที่กำหนดขึ้น โดยธนาคารแห่งประเทศไทยอาจจะกำหนดอัตราส่วนทางการเงินต่าง ๆ เช่น อัตราส่วนเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง การควบคุมสินทรัพย์สภาพคล่อง การให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ เป็นต้น โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2485 และพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2522

ในฐานะนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะไม่ประกอบธุรกิจที่แข่งขันกับธนาคารพาณิชย์ แต่จะอำนวยความสะดวกในด้านการเงิน เพื่อให้การประกอบธุรกิจของธนาคารพาณิชย์เป็นไปอย่างราบรื่น ธนาคารแห่งประเทศไทยทำหน้าที่เป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้าย (Lender of the last resort) แก่ธนาคารพาณิชย์ในรูปแบบต่าง ๆ

2.3.3.2 ธนาคาร ได้แก่

1) ธนาคารพาณิชย์

ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่มีบทบาทสำคัญในตลาดการเงินไทย ไม่ว่าจะเป็นบทบาทด้านระดมเงินฝาก การปล่อยสินเชื่อหรือการให้บริการทางการเงินอื่นๆ เช่นการโอนเงิน การซื้อขายเงินตราต่างประเทศ การเป็นที่ปรึกษาทางการเงิน การรับประกันการจำหน่ายตราสารหนี้ เป็นต้น ซึ่งบทบาททั้งในด้านการระดมเงินออมและการปล่อยสินเชื่อ นั้นพบว่าธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่มีบทบาทสำคัญที่สุด²⁵

ธนาคารพาณิชย์เริ่มเปิดดำเนินการในประเทศไทยเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2431 โดยเป็นสาขาของธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ (ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ของประเทศอังกฤษ) ส่วนธนาคารพาณิชย์แห่งแรกของไทยจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2449 ชื่อว่า แบงก์สยามกัมมาจลทุนจำกัด หรือธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน

ปัจจุบัน บทบาทและหน้าที่ของธนาคารพาณิชย์เป็นไปตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2522 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 กล่าวคือ

- ธนาคารพาณิชย์มีหน้าที่ระดมเงินโดยการรับฝากเงินประเภทต่าง ๆ ทั้งประเภทเงินฝากประจำ (Time Deposit) เงินฝากออมทรัพย์ (Saving Deposit) และเงินฝากเผื่อเรียก (Demand Deposit) และออกบัตรเงินฝาก โดยการกู้ยืมจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- ธนาคารพาณิชย์มีหน้าที่ให้กู้ยืมแบบเบิกเกินบัญชี (Overdraft) ให้กู้ยืมแบบซื้อลดตั๋วเงิน และการให้กู้แบบทั้งจำนวนโดยมีกำหนดระยะเวลา
- ธนาคารพาณิชย์ประกอบธุรกิจซื้อลดตั๋วเงิน ซื้อขายเงินปียวรรตต่างประเทศ เปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต ซื้อขายเงินตราต่างประเทศ
- ธนาคารพาณิชย์มีหน้าที่ให้บริการแก่ลูกค้าในด้านการออกหนังสือค้ำประกันและออกเช็คธนาคาร ผู้ค้าและผู้แทนขายซื้อขายพันธบัตรรัฐบาลและทำหน้าที่ดูแลเก็บรักษาหลักทรัพย์
- ธนาคารพาณิชย์มีหน้าที่ประกอบธุรกิจการเป็นนายหน้าตัวแทนจำหน่ายหลักทรัพย์ รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ เฉพาะตราสารแห่งหนี้ภาครัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งการให้บริการข่าวสารข้อมูล และเป็นที่ปรึกษาทางการเงิน

²⁵ มนูญยา เฟื่องฟูขจร, “เครื่องมือในการดำเนินนโยบายการเงิน,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), น.10.

- ธนาคารพาณิชย์มีหน้าที่ประกอบธุรกิจ ดังต่อไปนี้โดยไม่ต้องขออนุญาต ได้แก่ ธุรกิจการเป็นนายทะเบียนหลักทรัพย์ และธุรกิจการเป็นตัวแทนเพื่อทำหน้าที่สนับสนุนการจำหน่ายหน่วยลงทุน อย่างไรก็ตามการประกอบธุรกิจที่เกี่ยวกับหลักทรัพย์ จะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ก่อน นอกจากนี้ ยังสามารถทำธุรกิจการจัดจำหน่ายและการค้าตราสารแห่งหนี้ ถ้าได้รับอนุญาตจากธนาคารแห่งประเทศไทย

2) ธนาคารอาคารสงเคราะห์

ธนาคารอาคารสงเคราะห์เป็นธนาคารที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติธนาคารอาคารสงเคราะห์ พ.ศ. 2496 ประกอบธุรกิจเพื่อส่งเสริมและช่วยเหลือให้นำเงินไปลงทุนเกี่ยวกับการจัดให้ประชาชนได้มีอาคารและที่ดินเป็นของตนเอง โดยการให้กู้ยืมแก่ประชาชนเพื่อซื้อที่ดินหรืออาคาร เพื่อนำไปใช้ในการสร้าง ชยาย หรือซ่อมแซมอาคารของตนเอง หรือใช้ในการถ่ถอนการขายฝากที่ดินหรืออาคารของตนเอง และการให้กู้ยืมเพื่อใช้ลงทุนกิจการเคหะ นอกจากการให้กู้ยืมแล้ว ธนาคารยังสามารถรับจำนำหรือจำนองทรัพย์สินเพื่อเป็นประกันการกู้ยืมเงินได้ด้วย เงินทุนของธนาคารส่วนใหญ่มาจากเงินรับฝาก เงินประเภทต่าง ๆ นอกจากนั้นก็ได้จากการกู้ยืมและเงินกองทุนของธนาคาร ณ สิ้นปี 2535 ธนาคารอาคารสงเคราะห์มีสาขา 18 แห่ง ประกอบด้วย สำนักงานสาขาในกรุงเทพมหานคร 12 แห่ง ในต่างจังหวัด 6 แห่ง และได้มีการจัดตั้งสาขาย่อย 15 แห่ง

3) ธนาคารออมสิน

ธนาคารออมสินเป็นสถาบันการเงินของรัฐ เริ่มดำเนินการครั้งแรกในรูปของสำนักงานคลังออมสิน ในวันที่ประทับของรัชกาลที่ 6 สำหรับพวกมหาดเล็กประจำพระองค์และต่อมาพระองค์ทรงดำริจะให้เป็คลังออมสินสำหรับราษฎรเพื่อให้ปลอดภัย และเป็นทรัพย์สินที่หามาได้ ดังนั้น 1 เมษายน พ.ศ. 2456 จึงได้สถาปนาระบบการออมสินของไทยให้มีฐานะเป็นคลังออมสินในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 7 ทรงเห็นว่า คลังออมสินมีกิจการไม่เจริญก้าวหน้า ไม่มีพ่อค้าและประชาชนสนใจ มีแต่พวกข้าราชการ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2472 จึงได้โอนคลังออมสินจากกระทรวงมหาสมบัติไปอยู่ในสังกัดกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม โดยเปิดทำการที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลเห็นว่าคลังออมสินเจริญขึ้นเป็นที่นิยมในหมู่ประชาชนมาก แต่ดำเนินการไม่คล่องตัวเท่าที่ควร เพราะอยู่ในขอบเขตจำกัดของระเบียบกรมไปรษณีย์ ดังนั้น พ.ศ. 2490 จึงเปลี่ยนฐานะเป็นธนาคารออมสิน มีสภาพเป็นนิติบุคคล ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนปัจจุบัน

ลักษณะในการดำเนินงานของธนาคารออมสิน แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

1. ด้านเงินฝาก

เนื่องจากเงินฝากเป็นเงินที่ประชาชนสะสมไว้ใช้ในยามจำเป็นหรือเพื่อประโยชน์อย่างหนึ่ง อย่างใดตามที่ตั้งใจ ดังนั้น เงินฝากของธนาคารออมสิน จึงมีหลายแบบเพื่อความเหมาะสม และตามความต้องการของผู้ฝาก โดยแบ่งเป็น

ก. ด้านการออม ได้แก่ รับฝากเงินออมสินประเภทเพื่อเรียก,รับฝากเงินออมสินประเภทประจำ,สงเคราะห์วีรคุณ,สงเคราะห์ชีวิตและครอบครัว,สงเคราะห์ชีวิตและการศึกษา,สลากออมสินพิเศษ,พันธบัตรออมสิน,รับจ่ายและโอนเงิน

ข. ด้านการธนาคาร ได้แก่,รับฝากเงินประเภทกระแสรายวัน,รับฝากเงินประเภทประจำ

2. ด้านลงทุนและแสวงหาผลประโยชน์

เนื่องจากผู้ที่เลือกฝากเงินไว้กับธนาคารออมสิน เพราะสนใจในความมั่นคงของเงินฝาก ดังนั้น ธนาคารไม่จำเป็นต้องแสวงหารายได้จากการลงทุนในหลักทรัพย์ที่เสี่ยงในตลาด แต่ธนาคารจะลงทุนในหลักทรัพย์ระยะยาว เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ที่มั่นคงเพราะนโยบายของธนาคารมิได้มุ่งในทางการค้า แต่มุ่งไปในทางก่อประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน โดยทั่วไปการลงทุนของธนาคารออมสิน แบ่งเป็น 2 คือ

- ภาครัฐบาล ได้แก่ การลงทุนโดยการซื้อพันธบัตรรัฐบาล ตั๋วเงินคลัง และหุ้นกู้ของพวกธุรกิจต่าง ๆ

- ภาคเอกชน ได้แก่ การลงทุนให้ประชาชนกู้ประเภทต่าง ๆ เช่น ให้กู้เพื่อเคหะสงเคราะห์ให้กู้เพื่อการศึกษา

4) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร

สถาบันการเงินเพื่อให้กู้ยืมเงินแก่เกษตรกรในประเทศไทย มีมานานกว่า 65 ปี โดยเริ่มจากการจัดตั้งสหกรณ์หาทุนขึ้นในปี พ.ศ. 2459 แต่ไม่เจริญก้าวหน้า เพราะมีอุปสรรคในการดำเนินงานหลายประการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 ได้มีการจัดตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์ขึ้น แต่ก็มีอุปสรรคในการดำเนินงานเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เพราะหาแหล่งเงินกู้ได้ยาก และการดำเนินงานอยู่ในขอบเขตจำกัด ทำให้ไม่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ประชาชนได้ ต่อมาเมื่อรัฐบาลตระหนักถึงปัญหาในเรื่องสินเชื่อการเกษตร จึงได้ยกร่างพระราชบัญญัติการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. 2509 ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อส่งเสริมอาชีพหรือการดำเนินงานของเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร โดย

ดำเนินการให้กู้เงินประเภทต่าง ๆ เพื่อการใช้จ่ายทางด้านการเกษตรแก่เกษตรกร เกษตรกรสามารถกู้ยืมเงินประเภทต่าง ๆ จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ได้ดังนี้

- เงินกู้ระยะสั้น แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เงินกู้ระยะสั้นเพื่อผลิตผลหลัก เงินกู้ระยะสั้นเพื่อการอื่นที่ไม่ใช่หลัก และเงินกู้ระยะสั้นเพื่อรอการขายผลผลิต เช่น ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าน้ำมัน ค่าเช่า ค่าใช้จ่ายครัวเรือน โดยมีกำหนดชำระคือ ไม่เกิน 12 เดือน และกรณีพิเศษไม่เกิน 18 เดือน

- เงินกู้ระยะปานกลาง เป็นเงินกู้เพื่อลงทุนในทรัพย์สินการเกษตร ซึ่งใช้ได้นานเกินกว่าฤดูการผลิตหนึ่ง ๆ เช่น ค่าบุกเบิกปรับปรุง หรือซื้อที่ดินการเกษตร โดยมีการกำหนดชำระคือ 3 ปี และถ้าเป็นกรณีพิเศษ ธกส.จะผ่อนผันให้ชำระคืนภายใน 5 ปี

- เงินกู้ระยะยาว เป็นเงินกู้เพื่อชำระหนี้สินเดิมและเงินกู้ระยะยาวเพื่อการเกษตร โดยมีกำหนดชำระคืน 5 ปี ขึ้นไป

2.3.3.3 สถาบันการเงินที่มีใช้ธนาคาร

1) บริษัทเงินทุนและบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์

ตามพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 และ พ.ศ. 2528

บริษัทเงินทุน คือ บริษัทที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจเงินทุน

ส่วน บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ คือบริษัทที่ประกอบธุรกิจหลักทรัพย์ควบคู่กันกับธุรกิจเงินทุน ด้วย

ส่วน บริษัทที่ประกอบธุรกิจหลักทรัพย์แต่เพียงอย่างเดียว เรียกว่า บริษัทหลักทรัพย์

ธุรกิจเงินทุน หมายความว่า กิจการจัดหามาซึ่งเงินทุน และการใช้เงินนั้นในการประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กำหนด การจัดหาเงินทุนดังกล่าวกระทำโดยการกู้ยืมหรือรับเงินจากประชาชนทั่วไปในหลายลักษณะ แต่ที่นิยมปฏิบัติกันอยู่คือ การออกตราสาร การเครดิต (ตัวสัญญาใช้เงิน) เป็นหลักฐานการกู้ยืมเงิน เงินทุนที่ได้มาอาจนำไปใช้ในการกู้ยืม รับซื้อ ซื้อมดหรือรับอุปโภค บริโภค บริษัทเงินทุนมีแนวทางการดำเนินธุรกิจคล้ายคลึงกับธนาคารพาณิชย์ กล่าวคือ ทำการระดมเงินจากประชาชน แล้วนำเงินนั้นไปหาผลประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ในขอบเขตของกฎหมาย แต่จำกัดอยู่ในวงแคบกว่าของธนาคารพาณิชย์ กล่าวคือ บริษัทเงินทุนไม่อาจทำการบริวรรตเงินตราต่างประเทศได้ ส่วนการค้ำประกันกฎหมายกำหนดให้ทำได้เฉพาะบริษัทเงินทุนที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจเพื่อการพาณิชย์

ธุรกิจเงินทุนจำแนกออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. กิจการเงินทุนเพื่อการพาณิชย์ ได้แก่ การจัดหาเงินทุนจากประชาชนและให้กู้ยืมระยะสั้น (ไม่เกิน 1 ปี) รวมทั้งการเป็นผู้รับรอง ผู้รับอาวัล หรือผู้สอดเข้าแก้หน้าในตัวเงิน และประกอบธุรกิจการค้าประกันได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด

2. กิจการเงินทุนเพื่อการพัฒนา ได้แก่ กิจการจัดหาเงินทุนจากประชาชนและให้กู้ยืมระยะปานกลาง (1-5 ปี) หรือระยะยาว (5 ปีขึ้นไป) รวมทั้งการเป็นนายหน้า หรือตัวแทนในการจัดหาเงินกู้ยืม หรือเงินลงทุน และเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการเงินหรือการดำเนินงานแก่กิจการอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และพาณิชยกรรม ให้บริการจัดทำหรือวิเคราะห์โครงการเพื่อการลงทุน และเป็นที่ปรึกษาในการจัดซื้อกิจการหรือการควบรวมธุรกิจเข้าด้วยกัน

3. กิจการเงินทุนเพื่อการจำหน่ายและการบริโภค ได้แก่ กิจการจัดหาเงินทุนจากประชาชน และให้กู้ยืมเงินเพื่อให้ใช้เกี่ยวกับการจำหน่ายสินค้าโดยการชำระราคาเป็นงวด ๆ หรือโดยให้เช่าซื้อ ให้กู้ยืมแก่ประชาชนเพื่อไปซื้อสินค้า ให้เช่าซื้อสินค้าที่บริษัทโอนกรรมสิทธิ์มาจากกิจการที่จำหน่ายสินค้านั้น เมื่อได้ตกลงจะให้เช่าซื้อ หรือให้ประชาชนเช่าซื้อสินค้าซึ่งยึดได้จากผู้เช่าซื้อรายอื่น หรือรับโอนสิทธิเรียกร้องที่เกิดจากการจำหน่ายสินค้าของผู้อื่น (Factoring) โอนได้รับค่าธรรมเนียมตอบแทน

4. กิจการเพื่อการเคหะ ได้แก่ กิจการจัดหาเงินทุนจากประชาชน และให้กู้ยืมแก่ประชาชนเพื่อซื้อที่ดินและซื้อบ้านที่อยู่อาศัย ให้กู้ยืมในการจัดหาที่ดิน และหรือบ้านที่อยู่อาศัยมาจำหน่ายแก่ประชาชนรวมทั้งให้ประชาชนเช่าซื้อ

แหล่งเงินที่สำคัญของบริษัทเงินทุนคือ การกู้ยืมจากประชาชนโดยการออกตั๋วสัญญาใช้เงิน นอกจากนี้ บริษัทเงินทุนยังอาจหาเงินทุนจากแหล่งอื่น ๆ เช่น กู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ ธนาคารชาติ โดยผ่านตลาดซื้อขายพันธบัตร หรือโดยการกู้เงินจากต่างประเทศ เป็นต้น

ธุรกิจหลักทรัพย์ หมายถึง การดำเนินการหรือเป็นศูนย์กลางการดำเนินการซื้อขายและแลกเปลี่ยนหลักทรัพย์ต่าง ๆ ซึ่งกิจการต่าง ๆ เป็นผู้ออกจำหน่าย เช่น กิจการค้าอุตสาหกรรม และสถาบันการเงิน เป็นต้น

ธุรกิจหลักทรัพย์แบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่

1. กิจการนายหน้าซื้อขายหลักทรัพย์ ได้แก่ กิจการเป็นนายหน้าหรือตัวแทนซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนหลักทรัพย์ให้แก่บุคคลอื่น โดยได้รับค่านายหน้าหรือค่าบำเหน็จเป็นการตอบแทน

2. กิจการหลักทรัพย์ ได้แก่ กิจการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนหลักทรัพย์ในนามของตนเอง

3. กิจกรรมที่ปรึกษาการลงทุน ได้แก่ กิจกรรมให้คำแนะนำแก่ประชาชนทั่วไป ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม เกี่ยวกับคุณค่าของหลักทรัพย์หรือความเหมาะสมในการลงทุนหรือซื้อหรือขายหลักทรัพย์ใด ๆ ทั้งนี้ โดยได้รับค่าบริการหรือบำเหน็จเป็นการตอบแทนสำหรับการนั้น

4. กิจกรรมจัดจำหน่ายหลักทรัพย์ ได้แก่ กิจกรรมบริหารจัดการจำหน่ายหลักทรัพย์ให้แก่ประชาชน การจัดจำหน่ายหลักทรัพย์เป็นการกระทำการแทนผู้ออกหลักทรัพย์ มิใช่เป็นการกระทำการแทนบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังเช่น การเป็นนายหน้าซื้อขายหลักทรัพย์

5. กิจกรรมจัดการลงทุน ได้แก่ กิจกรรมจัดการลงทุนตามโครงการ โดยการออกตราสารหรือหลักฐานแสดงสิทธิในทรัพย์สินของแต่ละโครงการจำหน่ายแก่ประชาชน และนำเงินที่ได้รับจากการจำหน่ายตราสารหรือหลักฐานแสดงสินค้านั้น ไปลงทุนในหลักทรัพย์ตามที่กำหนดไว้ในโครงการ

6. กิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับหลักทรัพย์ เช่น ศูนย์รับฝากในหุ้น ศูนย์บริการข้อมูลเกี่ยวกับหลักทรัพย์

อนึ่ง เพื่อรองรับการพัฒนาตราสารการเงินใหม่ ๆ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ขยายขอบเขตการประกอบธุรกิจของบริษัทหลักทรัพย์ โดยอนุญาตให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาหลักทรัพย์ เป็นนายทะเบียนและตัวแทนจำหน่ายเงินสำหรับหลักทรัพย์เพื่อบุคคลอื่น ให้บริการข่าวสาร ข้อมูล และเป็นที่ปรึกษาเพื่อนำบริษัทเข้าจดทะเบียนในบริษัทหลักทรัพย์ ณ วันที่ 24 มีนาคม 2535

คำว่า หลักทรัพย์ ในที่นี้ หมายถึง ตัวเงินคลัง พันธบัตร หุ้นหรือหุ้นกู้ ใบสำคัญแสดงสิทธิ ใบหุ้นหรือหุ้นกู้ ใบสำคัญแสดงสิทธิที่จะซื้อหุ้นหรือหุ้นกู้ ใบสำคัญการแสดงการเข้าซื้อซื้อหุ้นหรือหุ้นกู้ ใบสำคัญแสดงสิทธิในเงินปันผลหรือดอกเบี่ยจากหลักทรัพย์ ตราสารหรือหลักฐานแสดงสิทธิในทรัพย์สินของโครงการลงทุน ซึ่งผู้ประกอบการจัดการลงทุนไม่ว่าในหรือนนอกประเทศเป็นผู้ออก

2) บริษัทเครดิตฟองซิเอร์

ปัจจุบัน บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 และบริษัทที่จะประกอบธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ ต้องจัดตั้งอยู่ในรูปบริษัทมหาชนซึ่งมีสถานะเช่นเดียวกับบริษัทเงินทุนโดยมีทุนจดทะเบียนไม่ต่ำกว่า 100 ล้านบาท และกฎหมายได้กำหนดให้บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ มีรายได้โดยการออกหุ้นกู้ และการกู้ยืมเงินจากประชาชน โดยมีกำหนดเวลาจ่ายเงินไม่ต่ำกว่า 1 ปี

บริษัทฟองซิเอร์ประกอบด้วยกิจการดังต่อไปนี้

1. กิจการเครดิตฟองซิเอร์ คือกิจการให้กู้ยืมเงินโดยวิธีการจำนองอสังหาริมทรัพย์
2. กิจการรับซื้อฝาก คือ กิจการรับซื้ออสังหาริมทรัพย์
3. กิจการอื่นอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ตามที่กำหนดในกระทรวง
4. กิจการเก็บรักษาทรัพย์
5. กิจการแนะนำการประกันภัย
6. กิจการให้เช่าอสังหาริมทรัพย์

3) บริษัทประกันชีวิต

บริษัทประกันชีวิต นั้นถือว่าเป็นสถาบันการเงินแห่งหนึ่ง เนื่องจากการประกันชีวิตมีลักษณะของการประกันภัย และการออมทรัพย์ไปพร้อมกัน ตามพระราชบัญญัติการประกันชีวิต พ.ศ. 2510 ได้กำหนดให้การประกอบกิจการประกันชีวิตต้องจัดตั้งขึ้นในรูปแบบของบริษัทจำกัด และต้องวางหลักทรัพย์ไว้เป็นประกันกับสำนักงานประกันภัย กระทรวงพาณิชย์ เพื่อให้ความคุ้มครองต่อผู้เอาประกันตามที่กระทรวงพาณิชย์กำหนดโดยที่มีเงินดำรงกองทุนไม่น้อยกว่า 20 ล้านบาท

และกฎหมายได้กำหนดให้บริษัทประกันชีวิต มีแหล่งเงินทุนจากเบี้ยประกันชีวิตที่เรียกเก็บจากผู้เอาประกันภัย ซึ่งเงินจำนวนนี้ต้องจัดสรรไว้เป็นเงินสำรองประกันภัยสำหรับกรณีที่มีบริษัทยังต้องรับผิดชอบหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด

4) บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เป็นสถาบันการเงินเพื่อการพัฒนา (Development Bank) จัดตั้งขึ้นโดยกฎหมายพิเศษ คือ พระราชบัญญัติบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ.2502 มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือการจัดตั้ง การขยายและปรับปรุง การประกอบอุตสาหกรรมให้ทันสมัย โดยให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน ด้านวิธีให้กู้ยืมเงินระยะยาวหรือระยะปานกลาง แก่อุตสาหกรรมขนาดปานกลางและขนาดใหญ่ รวมทั้งสนับสนุนและดำเนินการให้เอกชนทั้งในและนอกราชอาณาจักรเข้ามาร่วมลงทุนในอุตสาหกรรม ส่วนเอกชนร่วมทั้งการรวมเงินทุนและช่วยพัฒนาตลาดทุน

แหล่งเงินทุนของบรรษัท ส่วนหนึ่งเป็นเงินทุนเรือนหุ้นจากผู้ถือหุ้น ซึ่งประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินอื่น บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล และกระทรวงการคลัง นอกจากนี้บรรษัทยังมีเงินกู้ระยะยาว โดยออกหุ้นกู้จำหน่ายแก่บุคคลทั่วไป และกู้ยืมเงินสถาบันการเงินโดยเฉพาะสถาบันการเงินต่างประเทศ จากธนาคารแห่งประเทศไทย และรัฐบาลก็ได้ให้ความสนับสนุนโดยให้กู้ยืมอีกจำนวนหนึ่ง

5) บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม (บอย.)

เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อม ได้มีการจัดตั้ง “สำนักงานเงินทุนเพื่ออุตสาหกรรม” ขึ้นในปี 2507 ตามมติคณะรัฐมนตรี ต่อมาในปี 2512 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม” (สธอ.) ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมขนาดย่อม โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ ทั้งนี้ให้อยู่ในความดูแลของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม

เงินทุนในการดำเนินการของ สธอ. ได้จากงบประมาณแผ่นดินประเภทเงินทุนหมุนเวียนที่รัฐบาลจัดสรรให้ รายได้จากดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมในส่วนของ สธอ. ดำเนินการเองโดยตรง ดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารกรุงไทย ค่าวิเคราะห์โครงการและเบี้ยปรับ

เนื่องจาก สธอ. ไม่มีสภาพเป็นนิติบุคคล ดังนั้น การดำเนินการจึงขาดความคล่องตัวในขณะเดียวกัน การจัดหาเงินทุนเพื่ออุตสาหกรรมไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับสถาบันการเงินอื่น ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงได้พยายามปรับปรุง และขยายขอบเขตการดำเนินงานของ สธอ. โดยปรับปรุงฐานะการดำเนินงานของ สธอ. ให้เป็น “บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม” ให้เป็นนิติบุคคล โดยออกพระราชบัญญัติบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม พ.ศ.2534 ขึ้นซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม 2534

บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม เริ่มเปิดดำเนินการครั้งแรก เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2535 และมีฐานะเป็นนิติบุคคลสามารถจัดหาเงินทุนเพื่อประกอบธุรกิจได้เองและมีขอบเขตการดำเนินธุรกิจที่กว้างกว่าสธอ. คือสามารถปล่อยสินเชื่อให้แก่อุตสาหกรรมขนาดย่อมที่มีสินทรัพย์ถาวรสุทธิไม่เกิน 20 ล้านบาท ในวงเงินทุนสูงสุด ไม่เกิน 10 ล้านบาท และให้บริการด้านการประกันการซื้อ และการลงทุนในกิจการอื่น

แหล่งเงินทุนของบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม ในระยะแรกนี้ ประกอบด้วยทุนเรียกชำระแล้วมูลค่า 300 ล้านบาท เป็นการโอนทรัพย์สินสุทธิของสธอ. ซึ่งเป็นส่วนการถือหุ้นของกระทรวงการคลังจำนวน 75 ล้านบาท และการร่วมทุนของธนาคารออมสิน บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ธนาคารพาณิชย์ไทย และบริษัทเงินทุนจำนวน 225 ล้านบาท

จะเห็นได้ว่า โดยส่วนใหญ่นอกจากการบริการทางการเงินประเภทประกันภัยแล้วผู้ให้บริการทางการเงินส่วนใหญ่จะเป็นธนาคาร หรือธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีหน้าที่สำคัญคือการรับฝากเงิน ดูแลรักษาเงิน จ่ายเงินและให้กู้ยืมเงินตามลักษณะการประกอบการ ธนาคารจะได้รับอัตราดอกเบี้ยจากผู้กู้ในอัตราที่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารพาณิชย์จ่ายให้ผู้ชำระเงินแต่เนื่องจากในภาวะหลายสิบปีที่ผ่านมาจนกระทั่งปัจจุบันมีการแข่งขันในกิจการนี้สูงขึ้น ธนาคารทั้งธนาคารพาณิชย์ของไทยเองและธนาคารต่างประเทศที่ได้เข้ามาเปิดดำเนินการในรูปสาขา (branches)

และสำนักงานผู้แทน (representative office) หรือผู้ให้บริการทางการเงินอื่นๆ จึงต้องพยายามแสวงหาช่องทางดำเนินธุรกิจใหม่ๆ เพื่อทดแทนธุรกิจเดิมที่มีการแข่งขันกันมากด้วยการเริ่มขยายขอบเขตการบริการโดยเน้นการหารายได้จากค่าธรรมเนียมและบริการ (fee-based income) เช่น การออกหนังสือค้ำประกัน letter of credit การให้บริการซื้อขายหลักทรัพย์ การให้บริการป้องกันความเสี่ยงด้านอัตราแลกเปลี่ยนด้วยการขาย option การให้บริการเป็นที่ปรึกษาในการลงทุน ฯลฯ แทนที่จะพึ่งรายได้จากดอกเบี้ยเพียงอย่างเดียวจึงทำให้เกิดลักษณะการให้บริการทางการเงินที่หลากหลายมากขึ้นในเวลาต่อมา

2.4 ผู้รับบริการทางการเงิน

ผู้รับบริการทางการเงินเป็นผู้ได้รับการกระทำใดๆ อันเป็นลักษณะของการบริการทางการเงินจากผู้ให้บริการทางการเงินและได้จ่ายค่าตอบแทนหรือที่เรียกว่าค่าบริการจากการรับบริการนั้นๆ ทั้งนี้ ผู้รับบริการทางการเงินรวมตลอดทั้งนิติบุคคลและบุคคลธรรมดา

3. แนวทางทั่วไปของการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มสำหรับบริการทางการเงิน

ปัจจุบันประเทศต่างๆ ได้นำระบบภาษีมูลค่าเพิ่มไปใช้กับธุรกรรมบริการทางการเงินด้วยวิธีการต่างๆ กันโดยมีข้อจำกัดแตกต่างกันไปในด้านรายได้ ต้นทุนในการบริหารการจัดเก็บ และการเสียภาษีและการบิดเบือนเศรษฐกิจ รวมทั้งความยุ่งยากในการนำภาษีมูลค่าเพิ่มมาใช้ในธุรกรรมบริการทางการเงิน²⁶ ซึ่งสามารถศึกษาภาพรวมได้ดังนี้

3.1 การยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่ม²⁷

ความยากในการพิสูจน์มูลค่าของการบริการที่เป็นตัวกลางทางการเงินที่รวมค่าบริการไว้ข้างในไม่สามารถแยกออกมาได้อย่างชัดเจน (Implicit Fee) ทำให้ในประเทศยุโรปซึ่งรวมทั้ง

²⁶ ไม่รวมถึงการประกันภัย

²⁷ สุมาลี สถิตชัยเจริญ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 20, น. 87.

ประเทศอังกฤษและอีกหลายประเทศในกลุ่มประเทศ OECD²⁸ ยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มให้กับบริการหลักของสถาบันการเงินที่เกี่ยวข้องกับการกู้ยืม หนี้และพันธบัตร โดยไม่สามารถขอคืนภาษีซื้อได้ แต่จัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มจากบริการที่มีการจัดเก็บค่าบริการอย่างชัดเจน เช่น การให้เข้าตู้നിറယ်และการให้บริการที่ปรึกษาและจัดเก็บในอัตราศูนย์ หากส่งบริการทางการเงินออกนอกประเทศ

วิธีการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มสำหรับธุรกรรมบริการทางการเงินทั้งหมดซึ่งทำให้ผู้ให้บริการไม่สามารถขอคืนภาษีซื้อได้นั้นมีผลทำให้การบริหารจัดการและการเสียภาษีของมูลค่าการบริการต่ำลง วิธีการดังกล่าวมีผลทำให้การบริการยังคงมีภาระภาษีแฝงเนื่องจากไม่สามารถขอคืนภาษีซื้อได้และเป็นการส่งเสริมการนำเข้าธุรกรรมจากต่างประเทศมากกว่าการทำธุรกรรมในประเทศ อีกทั้งเป็นการลดฐานภาษีและรายได้²⁹

3.2 วิธีการลดการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่ม³⁰

วิธีการนี้จะลดการให้การยกเว้นโดยจำกัดเฉพาะธุรกรรมบริการทางการเงินที่เป็นตัวกลางและบริการทางการเงินที่มีการเรียกเก็บค่าบริการแฝง (Implicit Fee) และเก็บค่าภาษีบริการทางการเงินที่มีการเรียกเก็บค่าบริการที่ชัดเจน (Explicit Fee) รวมถึงการประกันภัยที่ไม่ใช่ประกันชีวิตและยังคงให้อัตราศูนย์สำหรับการส่งออกบริการทางการเงิน โดยประเทศในแถบแอฟริกาใต้ส่วนใหญ่ใช้วิธีนี้ซึ่งจะระบุกิจการบริการทางการเงินที่ได้รับยกเว้นอย่างชัดเจนในกฎหมายซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบริการที่มีค่าบริการแฝงและที่เหลือเก็บอัตราศูนย์

วิธีการลดการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มเฉพาะธุรกรรมบริการทางการเงินที่ไม่มีการเรียกเก็บค่าบริการที่ชัดเจนนี้ก่อให้เกิดผลดีคือเป็นการลดการบิดเบือนและทำให้ดีกรีของภาระภาษีแฝง

²⁸ องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic co-operation and Development-OECD) มีประเทศสมาชิก 30 ประเทศ ได้แก่ ออสเตรเลีย ออสเตรีย เบลเยียม แคนาดา สาธารณรัฐเช็ก เดนมาร์ก ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี กรีซ ฮังการี ไอร์แลนด์ ไอร์แลนด์ อิตาลี ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี ลักเซมเบิร์ก เม็กซิโก เนเธอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ นอร์เวย์ โปแลนด์ โปรตุเกส สเปน สวีเดน สวิสเซอร์แลนด์ ตุรกี สาธารณรัฐสโลวัก สหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา

²⁹ สุมาลี สถิตชัยเจริญ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 20, น. 90.

³⁰ เฟิงอ้าง, น. 87.

ในภาคธุรกิจลดลงแต่ยังคงมีข้อจำกัดในประเด็นที่อาจเกิดการบิดเบือนระหว่างประเภทของสถาบันการเงินที่แตกต่างกันแต่ให้บริการทางการเงินในลักษณะเดียวกันโดยเฉพาะที่มีการเรียกเก็บค่าบริการที่ชัดเจนกับที่ไม่มีการเรียกเก็บค่าบริการที่ชัดเจน³¹

3.3 วิธีการให้การยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มแต่สามารถขอคืนภาษีซื้อได้บางส่วน³²

วิธีการนี้เป็นการลดภาระภาษีแฝงในการยกเว้นภาษีให้กับการบริการทางการเงินที่ภาคธุรกิจต้องจ่ายและเพื่อส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจภาคการเงิน ประเทศสิงคโปร์ยอมให้สถาบันการเงินเครดิตภาษีซื้อได้ภายใต้เงื่อนไขวิธีพิเศษ หรือการให้คืนภาษีซื้ออย่างแน่นอน (Fixed Input Tax Recovery Method) วิธีพิเศษนี้กำหนดให้สถาบันการเงินแยกกิจการที่ได้รับยกเว้นที่ใช้ในการให้บริการแก่ผู้เสียภาษีซึ่งให้ผลเสมือนให้อัตรา 0 สำหรับกิจการเหล่านี้ในทางกลับกัน ภายใต้วิธีการให้คืนภาษีซื้อที่แน่นอน สถาบันการเงินสามารถขอคืนภาษีซื้อได้เป็นร้อยละที่แน่นอนของภาษีทั้งหมด โดยให้คืนแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทของสถาบันการเงินซึ่งในทางปฏิบัติ วิธีการขอคืนภาษีซื้อที่แน่นอนง่ายกว่าวิธีพิเศษ เนื่องจากภาษีมูลค่าเพิ่มที่แน่นอนจะสามารถขอคืนได้ตามอัตราส่วนที่กำหนดไว้ในภาษีซื้อทั้งหมด โดยไม่จำเป็นต้องคำนวณภาษีซื้อที่ยอมให้เครดิตได้ตามฐานของบริการที่เสียภาษี บริการที่ยกเว้นและบริการที่ส่งออก

ประเทศออสเตรเลียให้การยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มกับบริการทางการเงินหลักเหมือนประเทศยุโรป แต่อนุญาตให้ขอคืนภาษีซื้อบางส่วนได้สำหรับบริการที่ได้รับยกเว้นภาษีเหมือนกับประเทศสิงคโปร์โดยที่การอนุญาตให้ขอคืนภาษีซื้อได้ของออสเตรเลียมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างไปจากประเทศสิงคโปร์ คือประเทศสิงคโปร์ทำเพื่อลดภาระภาษีแฝงในขณะที่ประเทศออสเตรเลียทำเพื่อลด การซื้อหรือเข้าควบคุมหรือควบกิจการบริษัทซึ่งเป็นผู้จัดหาสินค้าเพื่อผลการลดภาระภาษี (Vertical integration) โดยการที่กำหนดให้สามารถคืนภาษีซื้อได้ร้อยละ 75 ของภาษีซื้อ (เรียกวิธีนี้ว่า Reduced Credit Acquisitions) ที่ใช้ในการให้บริการ ตัวอย่างเช่น ถ้าภาษีซื้อของธนาคารถูกใช้ไปในการดำเนินการบริการทางการเงินที่ได้รับยกเว้นภาษีเป็นจำนวน 500,000 เหรียญ ธนาคารสามารถใช้ฐานจำนวนร้อยละ 75 ของ 500,000 เหรียญหรือ 375,000 เหรียญ ในการคำนวณขอคืนภาษีซื้อได้

³¹ เฟิงอ๋าง, น. 90.

³² เฟิงอ๋าง, น. 88.

สรุปได้ว่าวิธีการให้การยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มแต่สามารถขอคืนภาษีซื้อได้บางส่วน กล่าวคือเครดิตภาษีซื้อได้ภายใต้เงื่อนไขวิธีพิเศษหรือการให้คืนภาษีซื้อในสัดส่วนที่แน่นอน บางส่วนได้นั้นส่งผลทำให้เกิดการสร้างสมดุลระหว่างความถูกต้องในเชิงนโยบายและความง่ายในการบริหารการ แม้ว่าวิธีนี้จะช่วยลดภาระภาษีแ่งบางส่วนก็ตามแต่ยังคงมีภาระภาษีแ่งเหลืออยู่ในส่วนที่ไม่สามารถขอคืนภาษีได้³³

3.4 การใช้อัตราศูนย์³⁴

การจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มร้อยละศูนย์ นี้เพื่อแก้ไขปัญหาความยุ่งยากในการจัดเก็บ ภาษีบริการตัวกลางทางการเงินและบริการทางการเงินอื่นๆ ที่มีค่าธรรมเนียมแ่งภายใต้ระบบ ภาษีมูลค่าเพิ่มแบบวิธีเครดิตที่ใช้ใบกำกับภาษีและไม่ต้องการจัดสรรภาษีซื้อที่สามารถเครดิต ได้และที่ได้รับการยกเว้น และหลีกเลี่ยงปัญหาภาระภาษีแ่งโดยยังคงจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มอัตรา ๐ ปกติกับบริการทางการเงินที่มีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมอย่างชัดเจนอยู่ ซึ่งการจัดเก็บอัตรา ร้อยละ 0 ทำให้สถาบันการเงินสามารถขอคืนภาษีซื้อได้

ประเทศนิวซีแลนด์ได้เสนอรับแนวทางการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มอัตรา 0 กับบริการทาง การเงินที่ให้ระหว่างบุคคลที่จดทะเบียนอยู่ในระบบภาษีมูลค่าเพิ่ม มีวัตถุประสงค์เพื่อลดปัญหา การให้ภาษีมูลค่าเพิ่มอัตรา 0 ทั้งหมด และความยุ่งยากของต้นทุนในการบริหารการจัดเก็บ ยกเว้น ถ้าผู้รับบริการเป็นตัวแทนทางการเงิน ในขณะเดียวกันต้องจำกัดความหมายของการบริการทาง การเงินให้แคบที่สุด วิธีนี้จะช่วยลดภาระภาษีแ่งที่มีอยู่ในวิธีการให้การยกเว้นและจูงใจให้ ตัวกลางทางการเงินให้บริการเพิ่มขึ้นซึ่งโดยปกติจะเป็นแหล่งในการส่งต่อไปบุคคลที่ 3 ที่สามารถ แ่งเบาระภาระภาษีมูลค่าเพิ่มไปยังบริการอื่นๆ ต่อไป

วิธีการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มโดยใช้อัตราศูนย์ดังเช่นประเทศนิวซีแลนด์ซึ่งสามารถทำ ให้ผู้ให้บริการทางการเงินสามารถขอคืนภาษีซื้อได้ทั้งหมดนี้เป็นวิธีการช่วยลดภาระภาษีแ่งที่มีอยู่ ในวิธีการให้การยกเว้น จูงใจให้ตัวกลางทางการเงินให้บริการเพิ่มขึ้นและต้นทุนในการจัดเก็บและ การเสียภาษีลดลงเนื่องจากไม่ต้องจัดสรรภาษีซื้อที่สามารถเครดิตได้ ข้อจำกัดของวิธีการนี้คือ

³³ เฟิงอ้าง, น. 90.

³⁴ เฟิงอ้าง, น. 88.

ธุรกรรมทางการเงินการบริการทางการเงินไม่มีภาระภาษีมูลค่าเพิ่ม และการบิดเบือนการตัดสินใจทางธุรกิจที่มีการเรียกเก็บค่าบริการที่ชัดเจนและที่เรียกเก็บค่าบริการแฝง³⁵

3.5 วิธีการเก็บภาษีผลประโยชน์ (Taxing Gross Interest)³⁶

ประเทศอาเจนติน่าเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มบนฐานรายรับดอกเบี้ยเงินกู้ (Gross Interest) แต่ผู้ให้กู้ไม่สามารถนำดอกเบี้ยที่เสียภาษีที่เรียกเก็บจากผู้ฝากเงินมาลดหย่อนได้ โดยอาเจนติน่าใช้วิธีการนี้เพื่อลดเงินเฟ้อโดยการลดความต้องการของผู้บริโภคและกำหนดอัตราภาษีมูลค่าเพิ่มสำหรับดอกเบี้ยของสถาบันการเงินที่อยู่ภายใต้กฎหมายธนาคารและสถาบันการเงิน (Banking and financial Institutions Law-BFIL) ในอัตราร้อยละ 10.5 ซึ่งต่ำกว่าอัตราภาษีมูลค่าเพิ่มมาตรฐานมีร้อยละ 21 อีกทั้งธุรกิจในประเทศอาเจนติน่าสามารถขอคืนภาษีที่ช้อนดอกเบี้ยที่จ่ายเพื่อใช้ในการดำเนินธุรกิจได้ แต่ผู้บริโภคและบุคคลอื่นๆ ที่ซื้อบริการเงินผ่อนจะไม่สามารถขอคืนภาษีที่ซื้อได้จึงต้องรับภาระภาษีที่รวมอยู่ในราคาซื้อและดอกเบี้ยที่จ่ายไปในการชำระเงินผ่อน ประเภทบริการทางการเงินที่อยู่ในระบบภาษีมูลค่าเพิ่ม ได้แก่ การให้บริการปรึกษาทางการเงินและการลงทุน การบัญชี การจัดการการลงทุน การเก็บหนี้และการควบคุมเครดิตและบริการการจัดการ portfolio

อย่างไรก็ดี ประเทศอาเจนติน่าให้การยกเว้นเป็นการเฉพาะอย่างสำหรับดอกเบี้ยเงินกู้ที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับการบริโภคทางการเงิน (ยกเว้นการกู้ซื้อที่อยู่อาศัย)

วิธีการเก็บภาษีผลประโยชน์ซึ่งเป็นการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มเฉพาะดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราต่ำกว่าอัตราปกตินี้เป็นวิธีการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มที่ง่ายสำหรับผู้ให้กู้โดยเฉพาะถ้าผู้ให้กู้ไม่ได้รับอนุญาตให้ลดภาษีจากต้นทุนของเงินทุนที่ใช้ในการจัดทำเงินกู้ แต่มีข้อจำกัดตรงที่มีการจัดเก็บภาษีที่มากเกินไปสำหรับบริการที่ให้กับผู้บริโภคและผู้กู้ที่ไม่สามารถขอคืนภาษีได้³⁷

³⁵ เฟิงอ๋าง, น. 91.

³⁶ เฟิงอ๋าง, น. 88.

³⁷ เฟิงอ๋าง, น. 90.

3.6 การใช้วิธีบวกแทนวิธีการเครดิต

จากปัญหาความยากในการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มภาคการเงินในแต่ละครั้งที่ทำธุรกรรม (Transaction by transaction basis) ทำให้เกิดแนวทางการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มโดยวิธีการบวก โดยการบวกเพิ่มค่าจ้างและกำไรซึ่งจัดเก็บบนฐานบัญชี³⁸ เรียกวิธีคำนวณหาภาระภาษีมูลค่าเพิ่มแบบนี้ว่า วิธีบวก (Addition Method) แทนวิธีการเครดิตซึ่งคำนวณจากการหักภาษีซื้อออกจากภาษีขาย

ปัจจุบันประเทศอิสราเอลเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มจากมูลค่าการให้บริการทางการเงินที่ดำเนินการโดยสถาบันการเงิน (รวมถึงบริษัทประกันที่ไม่ใช่บริษัทประกันชีวิต) โดยใช้วิธีบวก ซึ่งดำเนินการจัดเก็บโดยหน่วยงานภาษีเงินได้ที่ไม่ได้อยู่ในระบบภาษีมูลค่าเพิ่มปกติ³⁹ (แบบเครดิตที่ใช้ใบกำกับภาษี) ทำให้ธนาคารไม่สามารถขอคืนภาษีซื้อได้รวมทั้งภาคธุรกิจที่ซื้อบริการทางการเงินจากธนาคาร ทั้งนี้ การจัดเก็บภาษีของอิสราเอลเรียกว่า ภาษีค่าจ้างและกำไร (Wage-and profit tax)⁴⁰ โดยจะจัดเก็บจากการกระทำภายในประเทศอิสราเอลโดยสถาบันการเงินที่อัตราส่วนของค่าจ้างที่ได้จ่ายและผลกำไรซึ่งได้รับการกระทำนั้น⁴¹ ส่วนกรณีการส่งออกบริการถูกแยกออกจากหลักการนี้

ข้อดีของการใช้วิธีบวกแทนวิธีการเครดิตซึ่งใช้การบวกเพิ่มค่าจ้างและกำไรบนฐานบัญชีแทนวิธีการเครดิตที่คำนวณจากการหักภาษีซื้อออกจากภาษีขาย ส่งผลทำให้มีต้นทุนในการบริหารจัดการเก็บและการเสียภาษีที่ต่ำ แต่วิธีการนี้มีข้อจำกัดที่ทำให้เกิดภาระภาษีแฝงที่มากกว่าวิธีการยกเว้นปกติ⁴²

³⁸เพ็งอ้าง, น. 88.

³⁹เพ็งอ้าง, น. 88.

⁴⁰Lee Burns, "THE TAXATION OF FINANCIAL SUPPLIES UNDER A VAT IN DEVELOPING COUNTRIES," <<http://www.asiatatforum.org/>>, March 2008, p.12.

⁴¹โปรดดูมาตรา 4(b) ของกฎหมายภาษีมูลค่าเพิ่ม (the Value Added Tax Law), *quoted in ibid*, p. 12.

⁴²สุมาลี สถิตชัยเจริญ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 20, น. 88.

3.7 วิธีกระแสเงิน (Cash Flow)

วิธีการนี้เสนอโดย พอลดาร์และอิงลิช⁴³ โดยนำเสนอต่อคณะกรรมการสหภาพยุโรป และยังไม่มีประเทศใดใช้วิธีการนี้ในการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในภาคการเงินซึ่งวิธีการนี้มีหลักการพื้นฐานที่สามารถอธิบายได้ตามตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจง่าย ดังนี้

สมมติให้ ธนาคารเรียกเก็บดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 8 และจ่ายดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 3 ทำให้มีส่วนต่างของดอกเบี้ยอยู่ร้อยละ 5 และมีการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในอัตราร้อยละ 10 จะมีวิธีการคำนวณภาระภาษีมูลค่าเพิ่มโดยการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในส่วนของกระแสเงินเข้า (Inflows) และให้เครดิตภาษีมูลค่าเพิ่มในส่วนของกระแสเงินออก (outflows) ซึ่งโดยทั่วไปแล้ววิธีการกระแสเงินนี้มีภาพสะท้อนของบัญชีผู้ฝากและผู้กู้รวมอยู่ด้วยกัน ดังแสดงได้ตามตารางตัวอย่าง ดังนี้

⁴³ เฟิงอ้าง, น. 89.

ตารางที่ 4
แสดงตัวอย่างวิธีการคำนวณภาษีมูลค่าเพิ่มแบบกระแสเงิน (Cash Flow)

บัญชีเงินฝาก			บัญชีเงินกู้		
	กระแสเงิน เข้า	กระแสเงิน ออก		กระแสเงิน เข้า	กระแสเงิน ออก
เงินฝาก	100		เงินกู้		100
ภาษีขาย	100×0.10 =10		ภาษีซื้อ	100	10
ครบกำหนด ถอนพร้อม ดอกเบี้ย3%		103	ครบกำหนด ชำระเงินกู้ พร้อมดอกเบี้ย 8%		
ภาษีซื้อ		10.30	ภาษีขาย	10.80	
ภาระ ภาษีมูลค่าเพิ่ม	(ภาษีขาย-ภาษีซื้อ) -0.30		ภาระ ภาษีมูลค่าเพิ่ม	(ภาษีขาย-ภาษีซื้อ) 0.80	
รวม ภาษีมูลค่าเพิ่ม สุทธิที่ธนาคาร ต้องนำส่ง	-0.30+0.80 = 0.50				

ที่มา สุมาลี สถิตชัยเจริญ "การจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มกับภาคบริการด้านการเงิน: กรณีศึกษาของต่างประเทศ," วารสารการเงินการคลัง ปีที่ 19 ฉบับที่ 59 (2549)

จากตารางข้างต้นอาจกล่าวโดยเปรียบเทียบได้ว่า ภาษีมูลค่าเพิ่มที่เรียกเก็บจากกระแสเงินเข้าเป็นภาษีขายเปรียบเสมือนผู้ประกอบการขายสินค้าและมีการเรียกเก็บภาษีขายจากผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าและธนาคารสามารถเครดิตภาษีมูลค่าเพิ่มบนกระแสเงินออกเหมือนเป็นภาษีซื้อ เช่นเดียวกับผู้ประกอบการที่ซื้อวัสดุอุปกรณ์มาผลิตสินค้าเพื่อขายต่อไปให้กับผู้บริโภคขั้นต่อไป

สำหรับการส่งออกทางการเงินยังคงเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในอัตราร้อยละ 0 ตามปกติ

ข้อดีของการเก็บภาษีซื้อจากกระแสเงินออกและเก็บภาษีขายจากกระแสเงินเข้านี้ ส่งผลไม่ก่อให้เกิดภาระภาษีแฝงและสามารถใช้กับการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มแบบเครดิตที่ใช้ใบกำกับภาษีได้ แต่มีข้อจำกัดในการกำหนดระเบียบข้อบังคับ อีกทั้ง ต้นทุนในการบริหารการจัดเก็บและเสียภาษีภายใต้กฎหมายนี้ยังไม่ชัดเจน⁴⁴

อย่างไรก็ดี หลายประเทศในโลกไม่นำธุรกรรมบริการด้านการเงินเข้าสู่ระบบภาษีมูลค่าเพิ่ม โดยบางประเทศให้การยกเว้นแต่จัดเก็บภาษีประเภทอื่นแทนเพื่อให้เกิดความเสมอภาคกับธุรกิจประเภทอื่นที่ต้องเสียภาษีการขายในการซื้อขายสินค้าและบริการ เช่นกรณีประเทศไทยซึ่งจะได้พิจารณารายละเอียดในบทต่อไป

⁴⁴ เฟื่องอ้าง, น. 89.